Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 43 (12433) | 1984 чылдың февраль 18, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

СЭКП область комитединиң бюрозунуң ээлчеглиг хуралы болган. Бии-Хем болгаш Бай-Тайга районнарда мал кыштагладыышкынының канчаар эртип турарының дугайында айтырыгны аңаа көрген.

СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнары мал кыштагладыышкынын организастаарынга удуртулганы четпес боттандырып, удуртукчуларның болгаш специалистерниң ажылынга контрольду кошкатканын, мал ажылында бар улуг четпестерни эдер дээш негелдени салбайн турарын, ол чорук малдың баш санын агартыр барымдаа чок хөйү-биле чидеринге база ооң продуктулуунуң кудулаарынга чедирип турарын СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган доктаалынга демдеглээн.

Мал чемнерин ажылагыйжы эвес ажыглап турарының фактылары Бии-Хем болгаш Бай-Тайга районнарның барык бүгү ажыл-агыйларында бар, оларның хөй кезиин болбаазыратпайн берип турар, рационнарның хоолулуун болгаш минералдыг составын таарыштырып көрбейн турар.

«Мурнакчы», «Тээли», «Кызыл тараачын», «Хадын» совхозтарда мал чемгерер болгаш суггарар оңгачалар чедишпес, мал чемнерин чөп ажыглавайн турар. «Хадын» совхозта болгаш Бай-Тайга районнуң совхозтарының хөй нуруузунда малчыннар турлагларында болгаш бода мал фермаларында мал суггарарын кедергей багай организастаан.

Чаш малды ажаап-тежээринге таарышкан байдалдарны дыка хөй турлагларда болгаш фермаларда тургуспаан. Чаш малды даңзыга өй-шаанда киирбес, ооң өлүп хорааның чажырар чүүлдер бар, декабрьда болгаш январьда төрүттүнген хураганнарны долу үнелиг чемнер-биле чемгерерин органызаставаан. «Өөк» болгаш «Хадын» совхозтарда бызаа кажааларының, «Шивилиг» совхозта бода мал кажааларының санитарлыг байдалы кончуг багай. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларының хөй-хөй коданнарында мал аза-огунга дыка алыскан.

Районнарда ветеринария ажылы чавыс деңнелде тургустунган, малдың аарыырының, өлүп хоорарының чылдагааннарын чогуур үезинде илеретпейн турар, профилактика ажылын болгаш эмнээшкинни багай чорудуп турар.

Малдың болгаш ооң чаш төлүнүң баш санының иделгелдиг камгалалын хандырбайн турар. Бай-Тайга районга кыштаглаашкын эгезинден бээр хораан малдың баш саны малдың бүгү чүзүннериниң бар баш санынга хамаарыштыр алырга 1.7 хуу болган. Өске районнарга бодаарга мал чемнери-биле дээре хандыртынган Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында хораан малдың бар баш санынга хамаарыштыр алырга 2,5 хуу болган. Эрткен чылдың деңнелинге бодаарга бо районнарда сүт бүдүрери, а Бии-Хем районда ону садары база дыка кызырылган. Мал деңгелин чидирип турар, малды семиртип чемгерерин багай чорудуп турар, ооң дыка хөй кезиин күрүнеге эвээш деңзилиг садып турар.

Бо бүгү болгаш өске-даа четпестер СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнары, райкүүскомнар, агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдери, совхозтарның партиялыг организациялары, удуртукчулары болгаш специалистери эрткен чылын мал кыштагладыышкынын четпес организастаарының кичээндиригелеринден чогуур түңнелдерни кылбаанын, бо чугула кампанияны органызастаарының тодаргай айтырыгларынче эки ханылап кирбейн турарын, четпестерни шуут чер-черге барып чайладырының соңгаарладып болбас хемчеглерин алырынга оперативтиг эвес чоруун көргүзүп турарын херечилеп турар.

Мал кыштагладыышкынын организастап турарында демдеглеттинген четпестерни чайладырының дүрген болгаш шиитпирлиг хемчеглерин алырын, малчыннарның, зооветспециалистерниң болгаш удуртукчуларның ажылынга бедик организастыг чорукту хандырарын СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнарынга бюро хүлээткен. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, бүгү малчыннарның бүгү күштерин кандыг-бир чылдагааннар-биле малдың чидириин моон ыңай болдурбазынче, аза-огунга алзыр чорук-биле демиселче, 1984 чылда мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш садар талазы-биле онаалдаларны чугаажок күүседиринче база малдың баш санын өстүреринче мобилизастаар ужурлуг.

Ферма болгаш бригада бүрүзүнде ажыл-херектерниң байдалын эң кыска хуусаада ханы тодарадып көөрүн, фермаларже болгаш мал турлагларынче мал чемнерин база сугну үзүктелиишкинниг чедирер чорукту чок кылырын, мал чеми сайзыралы белеткээр бүгү техниканы ажылдадып киирерин, мал чемгерер болгаш суггарар оңгачаларны чедиштир белеткээрин, бүгү-ле фермаларны, мал турлагларын эргежок чугула хемчээлдиг минералдыг чемнер, витаминнер, микроэлементилер, эмнер-биле хандырарын, фермаларның бригадаларының, мал турлагларының санитар байдалын экижидерин, аарыг болгаш арып баксыраан малдарны дээштиг кылдыр эмнээрин хандырарын, ажыл-агыйларның боттарынга мал согар чорукту эң бичии хемчээлге чедир кызырарын СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнарынга даскан.

Организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды шуут хойжуларның турлагларынга болгаш мал фермаларынга барып мөөңнээрин, специалистер-биле, малчый, кадарчы, саанчы бүрүзү-биле, мал чемнери сайзырады белеткээр цехтерниң ажылдакчылары-биле, мал ажылында механизаторлар болгаш чолаачылар-биле тус-туста ажылды экижидерин. СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының доктаалдарында салдынган сорулгаларны, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерни ургулчу тайылбырлап таныштырарын СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнарынга, совхозтарның парткомнарынга болгаш партия эге организацияларынга саналдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозунга өске-даа айтырыгларны көрүп, оларның талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүседир дээш эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, автономнуг округтарның, хоорай болгаш көдээ районнарның, каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер, организациялар болгаш албан черлериниң, колхозтарның, совхозтарның күш-ажылчы коллективтериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди көрген. Ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкан совет улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралда чедиишкинниг күүседип турарын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

Үлетпүр, көдээ ажыл-агый, тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары социалистиг чарышты калбак нептереткеш, 1983 чылдың планын болгаш он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринге күш-ажылчы чаа чедиишкиннерни чедип алган. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн. Транспорт элээн эки ажылдап турар апарган. Техника-экономиктиг көргүзүглер экижээн. Капитал тудугнуң чуртталга бажыңнарын база социал болгаш культура-амыдырал угланыышкынныг объектилерни ажыглалга киирериниң улуг программазы күүсеттинген. Чоннуң боттуг орулгалары бедээн.

Ниитилел бүдүрүлгезин интенсификастаарынга, ажылчыннарның, колхозчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның чогаадыкчы идепкейин хөгжүдеринге, курлавырларны дилеп тыварынче болгаш ажылдадып киириринче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаарынга, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге, сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаарынга социалистиг чарыштың ролю күштелген.

Ооң-биле кады СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК улус ажыл-агыйынга чедиишкиннер бир эвес бүдүрүлгечи болгаш эртем-техниктиг күчүнү, социалистиг чарыштың аргаларын улам долу ажыглаан болза, моон-даа улуг турар ийик дээрзинче партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейин угландырган. Чамдык бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның шынары ооҗум бедип, керээлер болгаш чагыглар ёзугаар берилделер планнары, чаа техниканы болгаш мурнакчы дуржулганы нептередериниң, материалдыг курлавырларны камнаарының, чонга эргежок чугула бараанналны кылып үндүрериниң онаалдалары күүсеттинмейн турар.

Алыс бедик түңнелдерни чедип алырынче, ажылдың шынар көргүзүглерин экижидеринче, социал сорулгаларны шиитпирлээринче социалистиг чарыштың угланыышкынын чамдык черлерде хандырбайн турар, хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни чамдык таварылгаларда контрольдавайн баар.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилерин адап, оларны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаан.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДАН

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы, 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш Белорус ССР-ни, Узбек ССР-ни, Грузин ССР-ни, Азербайджан ССР-ни, Литва ССР-ни, Латви ССР-ни, Армян ССР-ни.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы, 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын үлетпүрге чедиишкинниг күүсеткени дээш РСФСР-ни, Украин ССР-ни.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы, 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш **автономнуг республикалардан, крайлардан болгаш областардан:**

РСФСР талазы-биле: Башкир, Коми, Марий, Мордва, Соңгу-Осетин, Татар, Чуваш, Якут АССР-лерни, Приморье крайны, Астрахань, Белгород, Брянск, Вологда, Иваново, Камчатка, Киров, Куйбышев областарны. Ленинград хоорайны, Ленинград областы, Москва хоорайны, Москва областы, Оренбург, Пенза, Пермь, Саратов, Свердловск, Томск, Тула областарны.

ХООРАЙЛАРДАН

РСФСР талазы-биле: Балашиха, Бийск, Благовещенск, Брежнев, Владимир, Волгоград, Воронеж, Выборг, Грозный, Ижевск, Иркутск, Калинин, Калининград, Каспийск, Кострома, Краснодар, Краснокаменск, Красноярск, Курган, Курск, Липецк, Махачкала, Мурманск, Нальчик, Нефтекамск, Нижний Тагил, Новгород, Норильск, Обнинск, Орёл, Певек, Петрозаводск, Псков, Доңда-Ростов, Рязань, Северодвинск, Смоленск, Ставрополь, Сургут, Тамбов, Улан-Удэ, Ульяновск, Хабаровск, Челябинск, Южно-Сахалинск, Юрга, Ярославль хоорайларны.

Коряк, Ненец, Таймыр (Долган-ненец) автономнуг округтарны, 9 хоорай болгаш 206 көдээ районнарны.

Тиилекчилер кылдыр санаттырганнар болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаттырганнар:

үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының каттыжыышкыннарының, бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организацияларының 874 коллективи, оларның 514-түн ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразында база киирген;

колхозтарның, совхозтарның, агроүлетпүр каттыжыышкыннарының, ажыл-агыйлар аразының болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң база организацияларының 750 коллективи, оларның аразындан 250-ни ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразында база киирген.

1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилери

ТЫВА АССР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Кызыл районнуң «ТИИЛЕЛГЕ» совхозун СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнавышаан, ону ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразында киирген.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Е. А. Козловский-биле ужуражышкын үезинде. Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Дүүн, Кызылга, республиканың хөгжүм-шии театрынга найысылалдың үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң төлээлекчилери, Кызылдың Чөөн талакы № 646 соңгулда округунуң соңгукчулары, ук округтан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутатка кандидат, ССРЭ-ниң геология министри Е. А. Козловский-биле ужуражыр дээш чыглып келгеннер.

Ужуражылга хуралын СЭКП Кызыл хоорkomунуң бирги секретары Б. П. Свинцов ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозун хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгуур дугайында саналды чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле деткээн.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының начальниги В. Л. Авруцкий сөс алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн Тываның ажыл-ишчилери, ооң иштинде казымал байлактар шинчилекчилери күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга уткуп турар деп, ол чугаалаан. Ук көдүрлүүшкүнге ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы улуг идиг болган. СЭКП ТК-ның бо чылдың февральда болган ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгааның ажылчы чоннар изиг-биле деткээн деп, ол чугаалаан.

Найысылалдың ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш он бирги беш чылдың эрткен чылдарында кошкү чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен чылын үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 103,3 хуу, чүък сөөртүрүнүң планын 104.7 хуу, чонга ачы-дуза чедирерин 103.9 хуу күүсеткен.

СЭКП ТК-ның «Совет Тываның 40 чылының дугайында» доктаалын найысылалдың ажылчы чоннары бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуп, республиканың юбилейинге алдар кылдыр шалыпчы ажылдап турар.

В. Л. Авруцкий депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган. Евгений Александрович Козловский 1929 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг. Геология-шинчилел ажылын 1953 чылда, Москваның геология-шинчилел институдун дооскан соонда эгелээн. Ол баштай Ыракты Чөөн чүктүң геология эргелелинге ажылдап эгелээн, оон Комсомольскиге геология экспедициязының начальниги турган. 1974 чылда ССРЭ-ниң геология министриниң оралакчызынга, 1975 чылда министринге томуйлаткан. Ооң шинчилел талазы-биле кылып чоруткан ажылдарын депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи чугаалааш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оңгу чыыжынга депутат кылдыр соңгуттурган, күүсеткен чагыгларынга доктааган. Ылаңгыя «Каа-Хем» разрезти калбартырынга, Кызылдың пассажирлер АТБ-зин «Икарус» деп автобустар-биле четчелээринге, бойдусту камгалаарынга эвээш эвес салыышкынны киирген дээрзин демдеглевишаан, март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

«Тыва тудуг» трестиниң № 81 тудуг эргелелинде бригадир А. Ч. Ооржак, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының башкызы Н. Р. Кузнецова, Тываның электри четкилериниң электри станциязында слесарь О. Т. Замисный, Тываның геология лабораториязының эргелекчизи К. С. Күжүгет, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы В. А. Шабалин олар чоннуң төлептиг оолдары болгаш кыстары дээш бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээрин боттарының тус-тус коллективтериниң өмүнээзинден бүзүретпишаан, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш кылып турар ажыл-херектеринге доктааганнар. Олар депутатка кандидатка чагыгларын база бергеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Кызылдың Чөөн талакы № 646 соңгулда округундан депутатка кандидат Е. А. Козловский сөс алган.

Бедик бүзүрелди көргүзүп, чурттуң дээди органынче төлээ кылдыр база катап депшидип турары дээш округтуң соңгукчуларынга өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

СЭКП ТК-ның бо чылдың февральда болган ээлчег чок Пленумунуң дугайында Е. А. Козловский чугаалаан. Аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгааның бүгү совет кижилер изиг-биле деткип турар. Константин Устиновичиниң ук Пленумга чугаазында киирген сорулгалар болгаш түңнелдер база бүрүн деткиишкинни болдурган. Ону партияның политиказының уламчылал үргүлчүлээшкининиң бадыткалы деп олар хүлээп көрүп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оңгу чыыжынга болган соңгулдалардан бээр эрткен үеде чурттуң чедип алган чедиишкиннеринге Е. А. Козловский доктааган. Экономика көскүзүг-биле хөгжээн. Чурттуң национал орулгазы беш чыл дургузунда 18,6 хуу өскен. Ооң хөй кезиин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш чедип алган.

Муң ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери чуртта ажыглалче кирген. Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң казымал байлактарлыг черлерин чедиишкинниг шиңгээдип ап турар. Байкал-Амур магистралының тудуу доостур чыгаан. ССРЭ-ниң Энергетика программазы чайгылыш чок боттанып турар. Уренгой — Помары — Ужгород аразының сураглыг газ дамчыдар шугуму хуусаадан эрте ажыглалга кирген.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак көдээ ажыл-агыйны сайзыраңгайжыдарынче улуг кичээнгейни салып келген деп, депутатка кандидат чугаалаан. Ону хөгжүдери-биле сөөлгү беш чылдың дургузунда үндүрген акша-хереңгиниң хемчээли ооң мурнундагы беш чылдаазындан 17 хуу хөй болган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бадылааны чурттуң Аъш-чем программазының боттаныышкыны кидин-түлүк чорупп турар. Ооң түңнелинде колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказы быжыгып, көдээниң ажыл-ишчилериниң культура-амыдырал байдалдары экижээн.

Чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге Тыва АССР-ниң ажыл-ишчилериниң салыышкыны улуг деп, Е. А. Козловский чугаазынга демдеглээн. Сөөлгү үш чыл дургузунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгези 5 хуу өскен. Ол чылдарның дургузунда электроэнергетика, өзалга үлетпүрлери, ыяш ажыл-агый болгаш ыяш болбаазырадыр бүдүрүлгелер дыка сайзыраан. Үлетпүр продукциязын пландан ажыр 6.5 миллион рубльге бүдүрген болгаш сайгарган.

Тудуг индустриязының, тудуг организацияларының техниктиг эде дерииишкининиң айтырыгларынга оратор доктааган.

Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга республиканың ажыл-ишчилериниң салыышкыны эвээш эвес. Агроүлетпүр каттыжыышкыннары тургустунган. Көдээ ажыл-агыйның кол фондулары сөөлгү үш чыл дургузунда 17 хуу өскен.

Совет Тываның 40 чыл оюн чоокшулап орар. Аңаа уткуштур Тываның күш-ажылчы коллективтериниң улуг көдүрлүүшкүнүг ажылының дугайын Е. А. Козловский чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң сөөлүнде болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш геологтарның шиитпирлеп турар сорулгаларын соңгукчуларга ол таныштырган. Чурттуң экономиказын, камгалал күчүзүн быжыглаарынга, Энергетика болгаш Аъш-чем программаларын боттандырарынга геологтарның салыышкыны улуг. Он бирги беш чылдың эрткен чылдарында ажыктыг казымалдарны шинчилээрниң талазы-биле ажыл дыка экижээнинден ооң курлавырлары немей тыптып турар.

1984 чылдың планныг онаалдаларын күүседир болгаш ажыр боттандырар талазы-биле улуг хемчээлдиг хемчеглерниң комплекизин ажылдап кылган. Бо чылын Делегейниң геология конгрезиниң XXVII сессиязы Москвага болуп эртер. Ол факт безин совет геологияның делегей ареназынга атталдарының улуун бадыткап турар.

Е. А. Козловский делегей байдалының дугайын база чугаалаан. Дүшкүүрлүг бо үеде совет кижи бүрүзү бодунуң хамаарышкан участогунга улам шудургу ажылдап, планныг даалгаларын чүгле күүседир дээш эвес, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларында кирген күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу бедидер, продукцияның бот үнезин 0,5 хуу немей чингедир дээш ажылдап турар деп чугаалаан.

СЭКП Кызыл хоорkomунуң бирги секретары Б. П. Свинцов хуралды хаап тура, хоорайның Чөөн талакы № 646 соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнундан аалдап келгени, бадыладыр чөпшээрелин бергени дээш Е. А. Козловскийге өөрүп четтиргенин кызылчыларның өмүнээзинден илергейлээн.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Барыын-Хемчиктиң № 649 соңгулда округундан депутатка кандидат, «Тыва дагдүгү» комбинаттың арыглал фабриказында слесарь А. А-К. Хертек-биле «Дөң-Терезин» болгаш «Барлык» совхозтарның ажыл-ишчилери дүүн ужурашканнар.

Күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга болган ол хуралдарга санал бергеннер СЭКП ТК-ның бо чылдың февральда болган ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин изии-биле чүүлдүгзүнүп деткип турарын, ажыл-ишчилерниң мурнунга ооң салган сорулгаларын күүседир дээш бүрүн шиитпирлиин илергейлээннер.

* * *

Бии-Хем районда «Өөк» болгаш «Саян» совхозтарның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары база албан-хаакчылары дүүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан депутатка кандидат, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору Г. В. Новиков-биле ужурашканнар.

Совхозтарның ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш канчаар ажылдап турарын депутаттың кандидадынга таныштырбышаан, чагыгларын кииргеннер.

Бедик бүзүрелди көргүскени дээш өөрүп четтиргенин Г. В. Новиков илергейлээш, бодундан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылырын бүзүреткен.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни — коммунистерге, миллион-миллион совет кижилерге, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенге хаяы качыгдал болуп дегген. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, чалбыыштыг патриот, ленинчи, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи амыдыралдан чарылган.

Партия болгаш күрүне ажылының эң чүгүла эрге-дужаалдарын эзлеп чораан, Ю. В. Андропов бодунуң бүгү күжүн, билиин, болгаш амыдыралчы улуг дуржулгазын партияның политиказын боттандырарынга, ооң мәссалар-биле харылзаазын быжыглаарынга, Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улгаттырарынга берип, чонуңу материалдыг болгаш угаан-бодал деңнелин чайгылыш чок өстүрериниге улуг кичээнгейни салып келген. Социалистиг дем каттыжылга чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң чаңгыс эвин база сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга, боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улустарның чөптүг демиселин деткиринге, бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырарынга улуг салыышкынны ол киирген. Ол бүгү чүүлдер дээш бистиң чуртувуска-даа, даштыкыга-даа кайгамчык улуг ат-алдарны чаалап алган.

Партияның каң дег быжыг сырый каттыжыышкыны, ооң чон-биле чайгылыш чок чаңгыс эви, шилип алган оруу — коммунистиг тургузуушкунуңуң болгаш тайбыңның оруу-биле чоруурунга шинтпирлиг болгаш белеин казыдалдың хүннеринде база катап илерээн. Коммунистер, бүгү совет кижилер боттарының одуругларын СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, ТК-ниң Политбюрозуң долгандыр улам сырый каттыштырын турар. Партияның политиказын изин-биле деткип турарының дугайында, ол политиканы амыдыралга чайгылыш чок боттандырарынга бодунуң чүткүлүнүң дугайында олар медеглеп турар.

Партия Төп Комитединиң 1984 чылдың февраль 13-те болган эзлчег чок Пленуму СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызын, ленинчи ёзунуң Леонид Ильич Брежнев болгаш Юрий Владимирович Андропов ышкаш удуртукчуларының шынчы соратнигин чаңгыс үн-биле соңгаанынң дугайында дыңнадгыны бистиң партиявыс, бүгү совет улус бүрүн деткиишкин-биле хүлээп алган. Совет кижилер, бистиң даштыкы өңнүктеривис Пленумнуң шинтпирлерин ленинчи партияның политиказының уламчылап үргүлчүлээнининң бадыткалы деп көрүп турарлар.

«Уламчылап, үргүлчүлээри дээрге, аналар эвес, а дириг, боттуг ажыл-херектир — деп, Пленумга чугаазынга эш К. У. Черненко демделээн.— Ынчангаш ооң кол-ла утказы ара соксавайн, бурунгаарлап чорууру ол бооп турар. Мурнунда чедип алдынган бүгү чүүлдерге даянгаш, ону чогаадыкчы ёзу-биле байыдып, коммунистерниң, ажылчын аңгының, бүгү улустуң угаан-бодалын, күжүн шинтпирлеттинмээн айтырыгларже, амгы болгаш келир үениң кол айтырыгларынче угландырбышаан, бурунгаарлаар херек. Ол бистерге дыка хөй чүүлдерин даандырып турар».

Совет нинтнлелдиң амыдыралынга коммунистерниң партиязының авангардчы, удуртукчу ролюн СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Пленумга, а ооң соонда Кызыл шөлге болган кажыдал митингизин ажыдып тура, тодарадып чугаалаан, ооң этээртинмес күжүнүң болгаш бедик ат-алдарының чугула үндезинниерин көргүскен.

Бистиң партиявыстың күжү — ооң чаңгыс эптинде, марксизм-ленинизмге шынчызында, шылгаттынган ленинчи принциптерни болгаш методтарны удуртулга болдурбушаан, массаларның чогаадыкчы идепкейин хөгжүдүнде база углаарында, оларны идея болгаш организас талазы-биле сырый каттыштыышкын шыдаарында бооп турар. Партийжи удуртулганың стилин экижидерниң, күрүне аппарадының ажылын сайзырангайжыдарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни партия угландырып, партия комитеттериниң хүлээлгелерин күрүне база ажыл-агый органнарының соруглаларындан тодаргай аңгылаары, оларның ажылында бот-боттарын катаптаар чорукту чайладыры дээш туржуп турар.

Бистиң партиявыстың күжү — массалар-биле ооң быжыг харылзаазында, миллион-миллион ажылчы чоннарның хамааты идепкейиндеу будурулгениң ажыл-херектерин, ниитилел амыдыралының айтырыгларын оларның ажылагыйжы ёзу-биле ээ көрүп турарында. Коммунистерниң партиязы ленинчи чанчылдар ёзугаар бодунуң оруун, бодунуң шинтпирлерни хамыктың мурнунда ажылчын аңгының күзел-бодалы-биле, ооң социал-политиктиг болгаш аңгы талазы-биле ажок улуг билдилиг чоруу-биле доктаамал шүүштүрүп турар. Ажылчыннар ортузундан, социалистиг тургузуушкунуңуң мурнуку одуруундан кээп турар сөстү дыңнаары, күш-ажылдың кижилери-биле сүмележири — удуртукчу коммунистиң ээ чугула хүлээлгези, иштики ханы хереглели болур ужурлуг.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң салган соруглаларын чайгылыш чок боттандырарын партия бодунуң дөрт хүлээлгези кылдыр бөгүн көрүп турар. Ол Пленумга чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин талазы-биле бүгү талалыг үнелелди берген, чедип алдынган темнини, соруглаларны херек кырында шинтпирлээринче ниити үгүу хевээр арттырарының, экономиканы партияның болгаш күрүнениң удуртуруун деңнелин чайгылыш чок бедиреринин, эки базымнарны улам, идепкейлиг хөгжүдүрининг, оларны туруштуг болдуварынын эргежок чугулазын онзалап демделээн. Амгы үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдаларже чоок-шулап орар үеде, чуртта нептерээн массаларның инициативазын, күш-ажылчы коллективтерниң чогаадыкчы эгелээшкиниерин, оларның уткуштур планнарын, күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүн бүгү талалыг деткири чугула.

Массаларның организастыг болгаш медерелдиг чоруу социалистиг тургузуунуң маргыш чок артык талаларынга база аргаларынга хамааржыры билдингир. Ынчангаш корум-чурумну, сагылга-чурумну быжыглаарынга партияның кичээнгейининг ужуру-даа ында. Ол дээрге биске үндезин, принципиалдыг айтырыг, чүге дээрге кандыг-даа сандаргай, харыысалга чок чорук ниитилелге чүгле материалдыг чарыгдалдар чедиреринден аңгыда, социал болгаш мөзүү-шынар талазы-биле когаралдарга чедирер. Ынчангаш күш-ажылдың, бүдүрүлгениң, планның, күрүнениң сагылга-чурумун бедидер сорулгалыг, социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаар талазы-биле партияның хемчеглери шынап-ла бүгү улустуң деткимчезин алганы ол. Оларны боттаңдырып келгени экономикага, ниитилел амыдыралынга болгаш кижилерниң сеткил-хөөнүнге чаагай салдарын чедирип турар. Бо херекке шупту чүүлдер кыдынган деп болбазы билдингир, маңаа бичии-даа кошкаш кыынын болбас ужурлуг деп чүвени амыдыралдан көрүп турар бис.

Чоннуң күзел-соруун күүсетпишаан, ажылчы чоннарның үндезин эргеажыктарын илередип, бистиң партиявыс бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, чурттуң экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедир, чоннуң чаагай, чоруун улам ыңай өстүрер дугайында улут сагыш салып турар. Бүдүрүлгени интенсификастаары, эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглап киирери, Аъш-чем, Энергетика болгаш өске-даа комплекстиг программаларны боттандырары, экономиканы эргелеп башкарарының системазын, бүгү ажылагый механизмин сайзырангайжыдары экономиктиг депшилгениң кол-кол ол угланыышкыннары партияның доктаамал кичээнгейининг төвүнде туруп турар.

Бо хүнүң сорулгаларын шинтпирлеп тура, партия бурунгаар көрүп, келир үеде улам улуг бедиктерни чедип алырынга аргаларны тургузуп турар. Он ийнги беш чыл бүдүрүлгеге шынар талазы-биле ханы өскерлиишкиннериниң эгезин салыр, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга шинтпирлиг эргилдениң беш чылы болур ужурлуг деп ол санап турар. Совет нинтнлелдиң экономиктиг, социал болгаш угаан-бодал депшилгезининг бот-боттарының аразында улам сырый харылзаалыын хандырары, чаа делегейниң кижизин хевирлээринин дугайында соксаал чок сагыш салыры база чугула сорулга. Сайзырангай социализмни болбаазырангайжыдарының улуг база нарын сорулгаларының комплекизин бодап сайгарырына, оларны шинтпирлээринге үр хуусаалыг ылаптыг стратегияны төлевилээринге, бистиң амгы ажыл-херектеривистиң коммунистиг келир үе-биле харылзаазын көргүзеринге дузалаар ужурлуг партияның Программазының чаа эдилгезин белеткээринче СЭКП Төп Комитеди онзагай улуг кичээнгейни салып турар бис.

Амгы үениң нарын болгаш эң-не чидиг делегей байдалында бистиң партия, Совет күрүне тайбыңны камгалап арттырар болгаш быжыглаар, кижи төрелгетенин ядролуг дайынның айыылындан камгалап алыр, улустар аразынга кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартыр болгаш ханыладыр дээш болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар. Совет Эвилели делегей ареназынга бодунуң идегелдиг эвилелчилери-биле — социалистиг дем каттыжылгазының акы-дуңма чурттары-биле кады ажылдап турар. Кижи төрелгетенин тайбың келир үези болгаш депшилгези дээш дмиселге совет коммунистер аңгы талазы-биле бодунуң миллион-миллион акы-дуңмалары-биле, коммунистиг болгаш ажылчын, шимчээшкининиң хөй санныг отрядтары-биле бир демниг эгин кожа базып орар. Советтер чурту колониалдыг хамаарылганын деңгүзүн октаап, бот-тускайлаң хөгжүдениң оруунче кирген улустар-биле, ылаңгыя империализмниң агрессчи күштериниң шаап халдаашкынарын ойтур шавар ужурга таваржып турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар. Өндүр улуг Ленининиң биске чагааны аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуиаарының пониивинге өскерлиш чок шынчы бис. Оонбиле кады ССРЭ империалистиг күштерниң угаан-сарыыл чок хөделиишкиннериниге, делегейде тургустунган шериг талазы-биле дең чорукту бууладыр сагыштыг семээшкиннериниге шинтпирлиг ойтур шавыышкынны берип турар. Бис боттарывыстың камгаланыр аргавысты быжыглаарының, дайынзырак авантюристериниң халыыдаан баштарын билиндириптер ыңдыг чепсектер биске бар турарының дугайында сагыш салып турар бис.

Социалистиг улуг күрүне — Совет Эвилели тайбыңны камгалап арттырар болгаш быжыглаар талазы-биле улустар мурнунга бодунуң харыысалгазын бүрүнү-биле медереп билип турар деп. эш К. У. Черненко медеглээн. Бүгү диптериниң күрүнелери-биле тайбың, бот-боттарывыга ажыктыг кады ажылдажылгага бис белен бис.

Бистиң партияның тайбыңга ынак ол шугуму совет улустуң долу деткимчезин алган. Ону ак сеткилдиг бүгү кижилер билип, хүлээп көрүп, деткип турар.

Совет кижилер төрээн Коммунистиг партиязынга кызыгаар чок бүзүреп, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын идепкейлиг деткип турар. Ол идегелди партия чаалап алган болгаш ону чонга кызымак, чүткүлдүг баяан болуушкуи-биле быжыглап турар. Коммунистер, бистиң бүгү совет улус партия бистиң ленинчи орук-биле тайбыныңы болгаш тубгузуушкуниуң эртем ёзугаар шылгаттынган угланыышкыныбиле чаа-чаа бедиктерже ажыл-херектерже алпаш чоруур деп билип турар.

«Правданың» февраль 16-дагы мурнуку чүүлүнден).

Беш чылдың шалыпчызы

РЕСПУБЛИКА ЧЕМПИОНУ

Валентина Абрамовна Долганина — күш-ажылга ынак, онаашкан ажыл-херээн бедик харыысалга-биле күүседир ак сеткилдиг, турушкуг, кызымак кижилериниң бирээзи. Ону ооң күш-ажылчы намдары долузу-биле бадыткап турар.

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазынга он ажыг чылдарның дургузунда саанчылап ажылдаап, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап келгеш, республиканың саанчыларының аразынга социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп үнгеш, шаңнадып, мактаткан.

Төлептиг ишчи сөөлгү чылдарда Кызылдың күш фабриказында дагаа ажаакчызы болуп ажылдап турар. Ажыл-ишке, кызымак кижи болгаш чаа мергежилдиң чажыттарын удаваанда шиңгээдип алган. Ынчангаш мурнакчыларының санынга бир чыл эрткенде-ле кирген.

Күш фабриказының найыралдыг коллективи он бирги беш чылдың үшкү чылында планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шалыпчы ажылдаан. 1983 чылда онаалдадан ажыр 8,6 миллион дагаа чүүргазын хереглекчилерге берген. Дагаа ажаакчызы Валентина Абрамовна Долганинаның аңаа киирген улуг база бар. Бир дагаадан эрткен чылын 200 чүүрганы алыр турган, 214 чүүрга чедиргеи. Бо болза фабрикада эки түннел болган. Ынчангаш профессия аайы-биле эң бедик көргүзүгнү чедип алганы дээш В. А. Долганинага «1983 чылдың чемпиону» деп атты СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому тывыскан.

Күш фабриказының ажылишчилери 1984 чылдың башгайы хүннеринден эгелеп шалыпчы ажылдап, Совет Тываның 40 чылынга төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы ээлчегде идепкейлиг киржип турар. Олар январь айда 2050 мун чүүрганы хереглекчилерге берип, январь айның планын ажыр күүсеткен. Көргүзүг эрткен чылдың ол үезинден хөй.

В. А. Долганина чүгле онаашкан ажылынга сагышсеткилинден бердингенин, чүткүлдүүн көргүзүп турар эвес, хөй-ниитининң херээнге идепкейлиг киржип келген. Ооң уламындан мурнакчы ишчини Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадыга соңгаан. Соңгутканы округтуң соңгукчуларынга чогуур үезинде отчёдун берип, оларның чагыгларын күүседиринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, 1983 чылдың республика чемпиону Валентина Абрамовна Долганина 1984 чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шалыпчы ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: В. А. Долганина.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

НОМЧУКЧУЗУ МЕН

Бистиң республика солуннарының бирээзи «Шын» солун 1925 чылда тургустунган. Ол 1985 чылда 60 чыл болур. «Хостуг арат» үезинден бээр солуннуң хоочун номчукчузу мен. Боттарывыстың төрээн дылывыска солун үнүп кээрге, дыка амыраан бис. Бистер ол үеде солуннардан өөренип келген бис. Солунга тыва чонуң культуразын болгаш ажыл-амыдыралын, совет чон-биле бижыг харылзааны эки чырыдып келген.

Үе-биле деңге «Шын» солун көскүзү-биле өскерилген. Ол бүгү чоннуң —өнүү болгаш агитатору, пропагандизи. Ооң номчукчузу мен.

Ооң-биле чергелештир ыраккы районнарда ишчилериниң ажыл-амыдыралының дугайын солуннуң арыннарынга эки чырытса деп саналдыг мен. Чижээлээрге, Тожуңуң ивижилерин, Мөңгүн-Тайганың сарлыкчыларын база өске-даа эки кижилерни хөйү-биле чырытса. Оон аңгыда солунга үнгүдээн шүүгүмчүлелдиг материалдарны доктаамал номчуур мен. Ында шүүгүмчүлелдерге министерстволарның, ведомстволарның, будурулгелерниң, албан черлериниң, организацияларның удуртукчулары чогуур үезинде сагыш салыры күзенчиг.

В. СЕҢГИЖИК.
Кызыл хоорай.

ЭЭ-ХАРЫЫСАЛГА ЧОГУНДАН

Бистер «Найырал» совхозта үр чылдарда трактористеп ажылдап келдивис. Сөөлгү үелерде Чаа Чаа-Хөлге тудугларны немей кылып, бистиң совхозту ынаар көжүрери удам шапкынчаан. Ынчалза-даа бистиң таарышпазывыс бир чүүл дугайын маңаа бижикседивис. Эрги Чаа-Хөлде складка турган он-он муң рубль өртектиг артык кезектер көжүртүнмейн барган, а складты үреп каапкан. Тракторларның, комбайиларның, көдээ ажыл-агый машиналарының чугула артык кезектериниң ажык чокка кагдынган чыдарын көөрге харааданчыг-дыр. Өске совхозтардан келген машиналар оларны чүдүрүп аппарып-даа түргүлаар. Ол дугайын кол инженер С. Сааяга, МТМ эргелекчизи Д. Демчикке чугаалаан бис. Ынчалза-даа хайыраан артык ,кезектер ам-даа төтчеглеп, үрелип чыпшаан. Ол дээрге совхоз директору Д. Ооржактың талазындан база ээ-харыысалга чогу эвеспе.

Д. ТҮЛҮШ,
М. ХОВАЛЫГ.

Номчукчуларның чагаалары

ТААРЫМЧА ЧОК БАЙДАЛ

Беш объектилер аразынга (олар бир га девискээр иштинде) хөмүр-даш, шлак, суг дажыглап, суг-биле чылыдар безерек котёлдар одаары чаңгыс кижиге дыш чок база чымыштыг болуп турар. Ол дээрге Мугур-Аксында кижи эмнелгезиниң бажыннарының одалга системалары-дыр.

Төпчүткен одалганы тургузарын кадык камгалал министринден 1982 чылда дилээн турган. Министр Н. В. Сизых аңаа хамаарыштыр огулуг харыыны ам-даа бербээн. Район төвүнүң шак ындыг бичии организацияларында чаңгыс ындыг бичии котёл бүрүзүн ийи кижи одап, түс-түзүнда 108 рубльди ай санында ап турар. А стационар девискээринде 5 котёл бар. Ында дөрт кижи ээлчег-биле ажылдап турар, оларның кайызы-даа түс-түзүнда 108 рубль шалыңныг.

Одалга системазын төпчүдер болза, хөмүр-дашка база өске-даа чарыгдалдарга кедизи барып улуг камналганы тургузуп болур. Бир эвес 1984 чылда бо черниң одалгазын солувас болза, үрелиишкиннер улам көвүдээр, кочегарларның ажылдан үнер-кирер чоруу үзүктелбестээр. Бо байдалды чогуур черлер канчаар көрүп турар ирги?

М. ХЕРТЕК.

ЧҮНҮ ЫНДА ЧОК ДЭЭР

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының ажыл-агый склады бар. Ооң девискээрининг иштинде кандыг машина-техниканы, дериг-херекселдерни чок дээр. Складтың эргелекчизи бар-ла харын, ынчалза-даа таныыл чок.

Күрүнениң хөрөнгизин чадагай каапгар арга чок болгай. Хайгаарал албан херек. База ол ышкаш складка хамааржыр, ооң чоок-кавызында мал тутпайн-даа турар болза, кажаа-хораалыг ферма турлаа база бар.

И. ДАРТАЙ-ООЛ.

«Шынга» харылыглар

КИЧЭЭНГЕЙЛИГ ӨӨРЕНИП КӨӨР

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта ажыл-ишчилерниң чүрттаала байдалдарын экижидер болгаш чүрттаалга бажыңнарының хуваалдазын чүрүмчүдер дугайында чагаа бо чылдың январь 16-да «Шынга» үнген. Бо талазы-биле хыналданы улус депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүсекчи комитеди хынап көрген.

Хынаддадан илерээни болза, ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга бажың хуваалдазын чорударда, кол үндезин кылдыр администрация болгаш профкомуң кады ажылдап кылган шиитпирин барымдаалап турар. 1983 чылда ажылчыннарга, албан-хаакчыларга беш квартира үндүрген. Кол мал эмчизи Е. Бимбаевке, дөрт уруглардыг бот-ие лаборант М. Родинага, өг-бүлезининг кежигүннери тос кижи болуп турар ажылчын Байыр-оол Чоодуга улуг прораб А. Неделинге база ажылчын В. Краснобаевке бажыңнарны берген.

Чүрттаалга бажыңнары совхозта эвээш түгүнүп турар. 1981—1983 чылдарның дургузунда ажыглалга чүгле 14 бажың киргеи. Бажыңнарның хуваалдазын кылырда, совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ур-үеде ак сеткилдиг ажылдап келгенин барымдаалаарын, ол айтырыгны кичээнгейлиг өөренип көөрүн администрацияга болгаш профкомга сүмелээн.

Беш бажыңның чүгле чангызын бо ажыл-агыйда ур чылдарда ажылдаан Б. Чоодуга үндүрген деп чагаада бижип турары шын. Совхозка ажылдаары-биле келген эштер Т. Бимбаев, Е. Неделин, М. Родина болгаш В. Краснобаев оларга арткан бажыңнарны үндүрүп берген.

Ч. УДУМБАРА,
райкүүском даргазы.

САЙГАРЫП ЧУГААЛАШКАН

«Шын» солуннуң бо чылдың январь беште үнген номеринге «Таарымчалыг болдурар» деп үүл парлаттынган. Аңаа хамаарыштыр республикада туберкулёз аарыгларынга удур диспансериниң кол эмчизи К. Н. Цой редакцияже харыы чоруткан.

Санаторийниң медицина активиниң хуралынга партия болгаш профзвилел органнзацияларының киржилгези-биле ук чүүлдү сайгарып чугаалашкан. Корреспонденциянның автору С. К. Ойдуп Балгазын санаторийинге 1983 чылдың июнь 16-дан август 10-га чедир эмнедип турган. Ында айыткан шүгүмчүлелдер ол үеге хамааржып турар.

Эмнелгениң девискээрин аштакчыларның болгаш дыштаныкчыларның күжүбиле арылап-шеверлээр. Санаторийниң 100 орунныг корпузунуң тудуу чоруп турар. Бо чылдың төнчүзүнге чедир чаа чылыдылга дамчыдылгазының хоолайларының тудуун доозар. Ооң соонда эмнелге девискээрни чаагайжыдар. Санаторий «Тоора-Хем» совхозтуң Кек-Чар сүт-бараан фермазында четпестерни бижээн чүүлдү бөлүк чүрттакчылар редакцияже чоруткан турган. Ук чагааны истеп хынаары-биле СЭКП райкомунче шилчиткен. Аңаа хамаарыштыр СЭКП Тожу райкомуның бирги секретары С. Чоок-кавызында хадыларны Балгазынның арга-арыг даамыылының төлшээрели-биле кезери көрдүнген. Эрткен чылын школа тудуунга шаптыктыг тос хире хады кестинген. Коллективтиң болгаш дыштаныкчыларның күжүбиле эрткен чайын санаторий девискээринге ногаанчыдылганы кылган. 150 метр хире черге чаш терекгерни олуруткан.

Автор чагаазында кылып турар аъш-чеминиң шынары негелдеге дүүшпезин айыткан. Ында куду шынарлыг чем бир катап белеткеттингени бадыткаттынган. Администрация ол дугайын эмнелге активиниң болгаш столовая ажылдакчыларының будурулге хуралынга чугаалажып, хемчег алган. «Саналдар болгаш хомудалдар» дептеринде эрткен чылдың июньдан амгы үеге чедир санаторий ажылдакчыларынга дыштаныкчылардан 33 хире чылыг сөстүг күзээшкиннер бижиттинген.

Санаторий библиотеказында ном фондузу 2730 экземпляр. Оларның хөй кезии 1930-1950 чылдарда парлаттынган. Шынап-да библиотеканы чечен чогаалдар болгаш өске-даа чугула номнар-биле хандырып, делгемчидери негеттинип турар. Номнар садырынга тускай фонд акша көрдүнмээн-даа болза, чечен чогаалдар тыварының хемчээ алдынар. Уран үүл училищезининг доозукчузуидан чорудуп бээр кылдыр санаторийниң администрациязы Тыва АССР-ниң Культура министерствозунче чыл санында дилеп кылып келген. Ындыг турбуже, ук черниң дилээмынчага чедир күүсеттинмейн турар. Бо чылын база ол черже дилег киирген. Ол дилег күүсеттинериниге идегеп турар бис. Дыштанып келгеннерге өөнүг телевизор белеп. Культура бажыңы чогундан, кино көргүзери бергедеп турар.

Республиканың туберкулёз аарыгларын эмнээр санаторийининг администрациязы авторнуң чамдык айыткан четпестерни барын хүлээп көргеш, дарый хемчеглерни ап эгелээн.

ЭКИЖИДЕРИ-БИЛЕ

Телефон харылзаазының багай ажылдап турганының фактылары Самагалдайга турган. Ооң чылдагааны болза, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бажыңын тавартыр шөйген кабель үстүп база төп АТС үрелип турганы. Суурнуң телефон харылзаазын экижидери-биле Харылзааның будурулге-техниктиг эргелелиниң лабораториязын чоруткан. Суурларның аразында телефон харылзаазының ажылын экижидериниң хемчеглерин база ап чорудуп турар деп. Тыва АССР-ниң харылзааның будурулге-техниктиг эргелелиниң кол инженери, Д. Чоксум редакцияга дыңнаткан.

СЕПТЕЛГЕНИ ЧОРУТКАН СООНДА

Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң дыңнадыл турарты болза, Тес-Хемде районнуң амыдырал хандырылганың будурулге эргелелинче «Туваобувьбыт» будурулге каттыжыышкынының механигин хеп даараар машиналарны болгаш идик аштаар станоктарны септедири-биле чоруткан.

Ам бо хүнде ук эргелелдиң ол машиналары, дериг-херекселдери үрелиишкин чок, доктаамал ажыглалда киирген.

Н. СИТНИКОВ,
Амыдырал хандырылга министриниң орлакчызы.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ЧОНГА ЭЭЛДЕК БАРААН БОЛУР

Жданов аттыг совхозтуң кассири Лидия Маскырның каржы, эвилең эвес аажычаңын шүүгмүчүлээн чагаа Ак-Тал суурдан редакцияга келген. Авторнуң шүүгмүчүлеп турары колдуунда шын дээрзин Улуг-Хем райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. Хангаев харыылаан. Совхозтуң техниктиг совединиң хуралынга ук фактыны чугаалажып көргеш, Лидия Маскырга аажы-чаңында четпестерни эдип алыры-биле сагындырыгны берген.

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Монгуш редакцияже харыы чоруткан.

Чагаада айыттынган четпестер совхозтуң Кек-Чар сүт-бараан фермазынга турганы шын. Совхозтуң дирекциязы, партком ол четпестерни эдип, чогуур хемчеглерни чорутканының түннелинде байдал экижээн. Чаа төлевилелдиң инек, бызаа кажааларын ажыглалда киирген. Мал чеми четчир, малдың күш-деңгели эки.

ЧЫРЫП ТУРАР

Соян оларның ажылын райкүүскомга чугаалажып көргеи. Ап чоруткан хемчеглериин түннелинде Комсомольская кудумчузунуң болгаш Культура бажыңының чанында сайгылгааннарның өжүрүп-кыпсыр щидин эдекылган болгаш каранғы кудумчуларның электроламповкаларын четчелеп салган. Бо хүннерде ол черлериниң кудумчулары чырып турар.

С. ООРЖАК,
Улус депутаттарының Эрзин кодээ Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы.

АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Эрзининң улусчу театрында бар четпестерни шүүгмүчүлээн «Ойнакчы чок» деп үүл «Шынга» январь 23-те үнген. Ында фактылар бадыткаттынган. 1983 чылда ооң режиссёрлары каш катап солушкан, беш кижи үнүп-киргеи. Кол чылдагаан кадрларны шилип тургуспааны, таварышкан-на кижилерни ажылдадыры-биле үлээп ап турганы. Чижээ, М. Солуп-оол, С. Ак-кыс оларны күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээни дээш ажылдан хостаан.

Бо чылдың эгезинден бээр улусчу театрның режиссёрунда Кызылдың уран үүл училищезининг доозукчузу Надежда Бимба ажылдап кирген. Театр тургускан планын ёзугаар ажылдап эгелээн. Ооң репертуарында драматург Габит Наврузовтуң «Кожалар», чогаалчы Салим Сүрүң-оолдуң «Ол дугайында соонда» деп шиилери бар.

Д. БААЗАН,
райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

АНЫЯК САЛГАЛ ДЭЭШ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

«Нииты билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели-биле таныжылга бүгү совет чоннуң сонуургалын хаара тудуп турар. Аныяк салгал дээш сагыш човаашкын — бистиң Төрээн чуртувустуң келир үезиниң айтырыы. Ынчангаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң программныг негелделеринге дүүштүр өй шаанда үнген чугула документ боор турар. Аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидериниң берге болгаш нарын сорулгаларын ажыл-херек кырында боттандырып турар башкылар бо төлевилелди ханызы-биле өөрениң, боттарының коллективтеринде улуг идепкей-биле сайгарып чугаалажып, үнелиг саналдарын берип турар.

Төлевилелде башкы кижиниң ролюн бедидер, ооң авторитедин болгаш ат-алдарын көдүрерин айыткан. «Улустуң башкызы аныяк салгакчыларның угаан-бодал, мөзү-шынарларының каңнакчызы, ниитилелдиң бүзүреттирген кижизи-дир, ниитилел аңаа эң-не эргим, эң-не үнелиг эртинези — уругларын, бодунуң идегелин, келир үезин идегеп, бүзүреп турар» дээнин номчааш, башкы кижи хей-аъттыг сорук кирип, Коммунистиг партияга, Совет күрүнезинге улам-на чоргаарланып келирдир.

Башкы кижиниң ажылы берге болгаш харыысалгалыг. Мең 36 чыл иштинде биче чаштарны өөредип-кижизидип келдим. Башкы деп сөс бистиң тыва чонга эң-не хүндүлүг ат. Тыва Совет Эвилелиниң хөй национальдыг, найыралдыг улуг өг-бүлезинге эки-тура-биле каттыжып киргенинден бээр 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш белеткенип турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет күрүнениң ачызында Совет Тыва социал-экономиктиг болгаш культура талазы-биле шапкын хөгжүлдени, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чедип алган. Амгы үеде бистиң республиканың кайы-даа районнарында, көдээ суурларында-даа школалар бо үениң өөредилге дериг-херекселдери-биле хандыртынган, өөредилге-кижизидилге ажылдарын улам бедик деңнелге сайзырадырының бүгү-ле байдалдары тургустунган.

Эртем-техниктиг революция-биле чергелештир партияның программныг сорулгаларын күүседири — чаа кижини кижизидериниң айтырыгларының чугулазын неген турар. Ынчангаш реформада совет школаның мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг сорулга болур социалистиг ниитилелдиң хамаатызы, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу бедик идейлиг, күш-ажылчы, быжыг мөзү-шынарлыг кижилерни кижизидериниң бүгү-ле аргаларын тодаргайы-биле айтып турар.

Башкылаашкынның политехниктиг болгаш практиктиг угланыышкынын күштелдирер, аныяктарга бүгү ниити ортумак өөредилгени чедип алыры-биле чергелештир бүгү-нииты профессионал өөредилгеже шилчилгени боттандырар дээни кончуг чугула.

Төлевилелде нииты билиг ортумак школазының чаа структуразынга база класска өөреникчилерниң санын доктаатканынга онза таарзындым. Ооң-биле чергелештир эге школаның 4-кү клазынга шилчииринин экзаменнерин (математика, орус дыл, төрээн дылга) кииреринчугула деп бодаар мен. Дуржулгадан алырга өөреникчилерниң кичээлге чүткүлдүү, өөредилгеге сундулуу 4-кү класстан эгелеп кудулай бээр, а экзаменнер өөреникчилерниң өөредилгеге харыысалгазын улгаттырар.

Сөөлгү үеде чаа өөредилге чылының эгезинде ада-иелер 6 харлыг уругларын школага хүлээп алырын дилеп кээп турар. Школаның класстарында олут чедишпезинден, ол уругларны хүлээп алырындан ойталап, ада-иени, ажы-төлдү хомудадып турар бис. Чеди харлыг уругларның чамдыызы бирги класска хостуу-биле номчуп билир келирлер. Бирги класска 6 хардан эгелеп өөредир дээнин чүүлдүгзүнүп турар мен. Мону боттандырарда өөредилге программазын кичээлдиң неделяда санынга бодамчалыг таарыштырып көөр, уругларга таарышкан эстетиктиг, күш-дамыр, күш-ажылдың кичээлдерин аралаштырып, оларны ойнаар дериг-херекселдер-биле хандырары чугула. Ынчангаш бирги класска бажыңга күүседир, бижиир, бодаар онаалга бербес, ийи деп демдек салбас болза эки.

Тоску классты дооскан соонда, он беш харлыг школачылар долу эвес ортумак эртемни чедип ап, чаа программа ёзугаар эртемнерниң үндезиннеринин кол айтырыгларын шиңгээдип алыр аргалыг. Долу эвес ортумак школаны дооскаңнарга ботарының шилип алганы күзел-сонуургалын ёзугаар аңгы-аңгы аргалар-биле нииты ортумак болгаш профессионал билигни чедип алырының бүгү-ле оруун ажыдып берген.

Төлевилелдиң «Күш-ажылчы кижизидилге, өөредилге, профессионал угланыышкын» деп кезээнде күш-ажыл кичээлдериниң комплекстиг программаларын хуваганы база бүдүрүлге-биле чоок холбаа, ол ышкаш өөреникчилерге экономиктиг билигни бээри көрдүнген. Төлевилелдиң чаа, эң чугула кезээ бо деп билдим.

Башкылар коллективтери школачыларның өөредилгени медерелдии-биле шиңгээдип ап, эки мөзү-шынарлыг болзун дээш улуг кичээнгейни салып, янзы-бүрү арга-методтарны ажыглап турар, ол хиреде-ле өөредилгеге күзел-сонуургал чок, ёзу барымдаалап кичээлдерге олуржуп турар, хөй-ниитиниң ажыктыг ажылынга киржир хөөн чок болгаш өөреникчилерниң сагып чоруур дүрүмнерин хажыдар школачылар амдаа бар. Бо өөреникчилер дээш харыысалга башкыга онаажып турар. Мындыг өөреникчилерниң тыптып турарының база бир чылдагааны өг-бүлеге шын эвес кижизидилгеде. Ынчангаш ажы-төлүнүң өөредилге-кижизидилгезинге таарымчалыг байдалдарны тургуспайн, оларга боттарының багай үлегерин көргүзүп турар ада-иелерге улус депутаттарының хоорай, район Советтеринден шыңгыы харыысалгазын өй шаанда хүлээдир деп төлевилелге тодаргай бижиири күзенчиг. Чамдык уруглар бирги класска ийи чыл катап-даа өөренгеш, номчуп, бижип билбес. Башкы чежемейниң-даа тускай немелде ажылдаарга, ажык бербес, кандыг-бир аарыг, озал-ондак болгаш ада-иезинден салгап келген дээн ышкаш чылдагааннар-биле массалыг школаның өөредилге программазын шиңгээдип албас өөреникчилер бар болур. Ынчангаш башкы кижи үш деп демдектер-биле чылдыңа ол өөреникчини дараазының клазынче шилчидиптер ужурга таваржыр. Амгы 4-кү класста безин бирги класс билиглиг, аргажок өөреникчилер олуруп турарлар. Ындыг өөреникчилерниң кичээлге сонуургалы чок, кичээл шагы үзер, багай демдек ап өөренип турар. Бо дээрге өөредилгеге ёзу барымдаалаар, карак чаар чорук дээрзин чажырган херээ бар деп бе? Психолог-педагогиктиг комиссияларның ажылын шыңгыырадыр, ындыг өөреникчилерни тускай дузалал школаларга өөреткеш, таарыжыр ажылга, тускайлаң амыдыралга белеткээри чугула.

Эге класс башкыларынга класс удуртукчузу дээш төлевирни немээр, ол башкыларның неделяда шактарын эвээжедирин көөр, ынчангаш күш-культура, музыка, чурулга эртемнерин ол талазы-биле тускай мергежилдиг башкы кадрлар-биле хандырар. Бо эртемнерге ортумак болгаш дээди эртемниг башкыларны хөйү-биле белеткээрин өөренип көөр деп саналдыг мен.

«Эстетикага хамаарышкан эртемнерни бедик мергежилдиг специалистер башкылаар ужурлуг» дээн-дир. А бисте ындыг кадрлар амгы үеде кончуг эвээш. А бистиң Ак-Довурактың № 1 ортумак школазының ырының, чуруктуң кичээлдери 5-6 чыл дургузунда (үстүкү класстарда) шуут эртпейн турар. Культура ордузунда уругларның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери болгаш уран чүүл школазы улуг дузаны чедирип турар. Ол ышкаш аныяк-өскен күш-дамыр талазы-биле мөге-шыырак, каң-кадык болурунга кижизидилге ажылынга хоорайда спортчу шөлдер, элээди уругларның спорт школазы, эштир бассейнниг спорт комплекизи ажыктыг ажылдарны чорудуп турар, спорт мастерлери, тренерлер, күш-культура башкылары школачыларның болгаш улуг кижилерниң аразында янзы-бүрү спортчу маргылдааларны чорудуп турар.

Өөредилге биле кижизидилге кажан-даа чарылбас, тудуш холбаалыг. Кандыг-даа эртемниң кичээли кижизидилгеге ужур-дузалыг. Класстан дашкаар чорудуп турар бүгү-ле өөредилге-кижизидилге ажылдары өөреникчилерниң кичээлге өөренген билиглериниң быжыглаашкынын улам-на сайзырадыры ол.

Төлевилелде өөредилгениң болгаш кижизидилгениң чаңгыс аай болурунуң принциви, өг-бүлениң, школаның болгаш хөй-ниитиниң быжыг харылзаазын чүткүлдүг боттандырар херек деп айыткан. Эге класс башкыларының өг-бүле-биле харылзаазын экижидери-биле бажынга болгаш школага күш-ажылдың бөдүүн чаңчылдарынга даалгаларны күүседип турарын база бот-башкартынылга талазы-биле ажылдарның хыналдазын күштелдирери-биле өөреникчилерниң дневнигинге тускай арынны киирер болза эки.

Школа дугайында реформа социал-политиктиг ужур-дузалыг болуушкун. Реформаның боттаныышкынынга бүгү совет кижилерниң идепкейлиг киржилгези негеттинип турар.

С. ТАМДЫН-ООЛ,
Ак-Довуракта № 1 ортумак школаның башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин изии-биле деткип тур бис

БҮЗҮРЭЭР БИС

СЭКП ТК-ның 1984 чылдың февраль 13-те болуп эрткен ээлчег чок Пленумунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Константин Устинович Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга бир үн-биле соңгааның Тываның чону деткип, чүүлдүгзүнүп турар.

Чер кырынга аас-кежиктиг амыдырал дээш, улустарның чаагай чоруу дээш могаг чок демисөлчи К. У. Черненко совет улустуң, Совет күрүнениң дааскан бүгү-ле ажылдарын ханы бердиниишкин-биле кылып келген болгаш моон соңгаар-даа кылыр. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары хүндүлүг болгаш харыысалгалыг албан-дужаалга Константин Устинович төлептиг партийжи ажылдакчы дээрзинге бистиң коллективтиң ажылчыннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, быжыг бүзүрелин илередип турар.

Константин Устинович тараачынның, бистер ышкаш бөдүүн ажылчын кижилерниң амыдыралын чурттап эртип, бергелерге торулбайн, өөренип, ажылдап, демисежип келген. Ол чон-биле сырый харылзаалыг, оларның амыдыралы улам-на чечектелзин дээш бүгү күжүн, билиин, сагыш-сеткилин бүрүнү-биле берип келген. Константин Устиновичиге чүректиң ханызындан бүзүреп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары албан-дужаалга ол байлак дуржулгазын, уран талантызын тода көргүзер дээрзинге бүзүреп турар бис.

Бистиң коллектив күрүнеге сүт садарының планын ажыр күүсеткен. Саанчылар Галина Шлейган 2094 литр, Өшкү-Саар Иргит 2048 литр сүттү саап, боттарының мергежилиниң тергиинери болганнар. А бызаа ажаакчыларындан Ольга Мандыт, Катя Шир-оол, Надя Арагачы хонукта алыр немелде деңзи план 370 грамм турда, ону 680 грамм чедирип, ак сеткилдиг ажылдап турарлар. Мен бодум хүнде немелде деңзини пландан ийи катап ажыр күүседир аргалыг болдум.

Ынчангаш моон-даа соңгаар Совет чуртувустуң күш-шыдалы улам быжыксын дээш, төрээн партиявыстың даасканы бүгү-ле ажылдарын, даалгаларын төлептиг күүседир бис.

Ч. ИРГИТ.
Көк-Хаак сүт-бараан фермазының ажылчыны.
Каа-Хем район.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ДЕТКИВИШААН

СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленуму СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону соңгааның бистер, республика типографиязының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылар улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип, хүлээп алдывыс.

Бистиң коллективтиң кежигүннери К. У. Черненконуң күш-ажылчы амыдыралының допчу намдары-биле таныжып тура, ооң күш-ажылга ынаан, тура-соруктуун, туруштуг болгаш бедик организакчы арга-мергежилин улуу-биле үнелээн бис. Константин Устинович Черненко улуг Лениниң үндезилээни Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы дээрзин ооң намдарында онзалап айытканы — бистерге, ажылчын аңгының төлээлеринге улуг чоргаарал болур.

Бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыңай сайзыралы, хөгжүлдези дээш, совет кижилерниң амыдырал деңнелин улам бедик болдурарын чедип алыр дээш база чуртувустуң камгалал күчүзүн быжыглаары дээш К. У. Черненко арга-мергежилин берип чораан болгаш бээр дээрзинге бүзүрээр бис.

К. У. Черненко амгы үеде АКШ-тың болгаш НАТО бөлүүнүң чорудуп турар эжелекчи дайынңарынга удур болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер дээш туржуп турарларның одуруун баштаан.

Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП Төп Комитединиң ээлчег чок Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, бүдүрүлге продукциязының бот-үнезин чиңгедирип, ажылдың шынарын экижидерин, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидеринче сагыш салырын бодунуң чугаазынга айыткан.

З. ЧАЩУХИНА,
Тыва АССР-ның Дээди Совединиң депутады, парлакчы.

ХАРЫЫСАЛГАДАН ХАМААРЖЫР

Партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы Константин Устинович Черненкону бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга соңгааның бистер, коммунистер болгаш совхозтуң ажыл-ишчилери, бир үн-биле деткидивис. СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин ханы таныкаш, изии-биле чүүлдүгзүнүп, хүлээп алдывыс.

Пленумнуң шиитпирлеринде совет кижилерниң ажылдаарының болгаш амыдыралының байдалын, медицина хандырылгазын экижидерин партияның политиказының дээди эчис сорулгазы кылдыр база катап онзалап айыткан-дыр. Аңаа харыы кылдыр кижи бүрүзү хамаарышкан участоктарынга харыысалгазын улам бедидип ажылдаары чугаажок.

Чоннуң кадыкшылын быжыглаар хемчеглерни чорудары кол айтырыг болуп турар. Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан суурда эмнелге пунктузунуң эмчилери чоннуң кадыкшылын быжыглаар, аарыгларны баш бурунгаар болдурбазының чамдык хемчеглерин кылып турар бис. Чонга гигиена, санитария талазы-биле тайылбыр ажылдарын идепкейжитпишаан, кадыкшылга хоралыг чаңчылдарга удур лекция, беседаларны кинолекторийлер-биле кады чорударывыс чаңчыл болу берген.

Л. ДАМБА-ДАРЖАА,
эмнелге пунктузунуң эргелекчизи.

ТАЙБЫҢНЫҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

Совет Эвилели совет улустуң эрге-ажыктарынга дүүшкен принципиалдыг иштики болгаш даштыкы политиканы моон-даа соңгаар быжыы-биле боттандырып чорудар болгаш тайбыңның ленинчи политиказындан, аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принцивинден чаңгыс-даа базым аткаарлавас. СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң түңнелдерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң Пленумга болгаш Кызыл шөлге кажыдал митингизинге чугааларын делегейде калбаа-биле чугаалажып көрүп турарының кол утказы ындыг.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң айытканы база съезд соонда чогаадыкчы ёзу-биле байлакшыдып, ханыдаткан СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң политиказының доктаамал, чайгылыш чогун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугааларында чайыннандыр көргүскен деп **«Работническо дело»** солун бижээн. К. У. Черненконуң чугаалары коммунистиг тургузуушкуннуң бүзүрелдиг базымы, совет экономиканы улам көдүрери, СЭКП-ның социал программазы боттандырарын, олардан хамааржыр сорулгаларны ыяап-ла күүседиринче коммунистерни, бүгү совет кижилерни мобилизастап турар. Амгы, делегей байдалында дыка дүшкүүрлүг-даа үеде, Совет Эвилели тайбыңның — улуг болгаш бичии-даа улустарга быжыг болгаш шынныг тайбыңның политиказын үргүлчүлээр дугайында К. У. Черненконуң медеглээни дыка чугула ужур-дузалыг.

Бо хүннерде делегей совет кижилерниң Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр чаңгыс эвиниң болгаш быжыг сырый каттыжышкынының херечизи ССРЭ-ниң коммунистиг тургузуушкунуң болгаш тайбыңның херээн уламчылаарынга чайгылыш чок шиитпирлииниң херечизи болган.

СЭКП совет улусту эртемге шылгаттынган угланыышкын-биле — ленинчи угланыышкын-биле чаа-чаа тиилелгелерже баштап турар болгаш ол ындыг оруктан кажан-даа чандыр баспас деп, **«Нойес дойчланд»** (ГДР) солун бижээн. Совет Эвилелиниң бүгү чүткүлү, күзел-бодалы тайбыңны камгалаарынче, кижи төрелгетенни ядролуг айыыл-халаптың кыжаныышкынындан камгалап, чайладырынче угланганын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаалары херечилеп турар. Совет Эвилели принципиалдыг ужур-дузалыг улуг инициативаларны саналдап кирген болгаш Барыын чүктүң чурттары оларга харыылаар боор деп делегейниң улустары манап турар.

СЭКП, совет улус, кижи төрелгетенниң бурунгаар депшилгезиниң, коммунистиг келир үениң болгаш тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр бүгү-ле чүүлдерин моон-даа соңгаар бодунуң ээлчилери-биле кады кылырын венгр **«Непсабадшаг»** солун бижээн. Ол солун «К. У. Черненконуң амыдыралчы улуг дуржулгазын болгаш ооң удуртукчу болур шылгараңгай аргаларын» демдеглээн.

СЭКП-ның ленинчи иштики болгаш дашткыкы политиказының соксаал чокка үргүлчүлелин, партия биле совет улустуң бузулбас чаңгыс эвин СЭКП ТК-ның Пленумунуң бадытканын моол **«Унэн»** солун бижээн. Совет кижилерниң чаагай амыдырал-чуртталгазының дугайында сагыш салырындан чугула болгаш хүндүлүг сорулганың чогунуң дугайы К. У. Черненконуң чугааларында эң-не ханызы-биле демдеглеттинген. Ынчангаш СЭКП моон-даа соңгаар улуг Лениниң чааны чайгылыш чок угланыышкын-биле, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелерниң оруу-биле үргүлчүлеп чоруур. Ооң чугаазында тайбыңче, чавырлыышкынче, чепсегленииишкинни дүжүреринче кыйгырыг база катап чаңгыланган. АКШ-тың болгаш Барыын чүктүң дайынзырак, милитаристиг бөлүктерниң ССРЭ-ден шериг талазы-биле артык күштүг болурун чедип алыр дээш хей оралдажып турар-дыр. Советтер чуртун кым-даа коргудуп шыдавас. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга чаңгыс үн-биле соңгуткан К. У. Черненко ленинчи ёзунуң удуртукчузу, талантылыг организакчы. Ооң Пленумга чугаазы ханы утказы-биле онзаланып, СЭКП-ның XXVI съездизиниң шугумунуң логиктиг боттанылгазының дугайын херечилеп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының аңаа чугаазының дугайында дыңнадыг Югославияның массалыг информация чепсектериниң кол-кол черлерин ээлеп турар. **«Политика»** солун СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш дашткыкы политиказының өскерилге чогун онзалап айыткан. К. У. Черненконуң чугаазы тайбыңның ленинчи политиказынга Коммунистиг партияның шынчызының дугайын херечилеп турар деп ол солун бижээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң амыдыралчы улуг дуржулгалыг шылгараңгай ажылдакчызы боор турарын солуннуң К. У. Черненконуң ажыл-чорудулгазының дугайында чүүлүнде демдеглээн.

Сураглыг америк хөй-ниити ажылдакчызы, «80 чылдарга демократия» дээр улуг салдарлыг организацияның удуртукчузу — билдингир политиктиг ажылдакчы, АКШ-тың ССРЭ-ге шаанда элчини чораан А. Гарриманның кадайы — **П. Гарриман** СЭКП-ның дашткыкы политика талазы-биле угланыышкыны хевээр артканы болгаш Совет Эвилели чавырлыышкынның политиказын чорудуп турары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазындан көстүп турар-дыр деп медеглээн. АКШ амгы үеде ССРЭ-биле чогуур чугааны кылган турары чугула-дыр. Совет Эвилели ядролуг дайынның үнүп кээп болур айыылынга удур демисежип турар болгаш, АКШ болза, «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дээр ындыг дайынга тиилээринге кордап турарынче ол шыңгыы кичээнгей салып турар.

К. У. Черненко партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай угааның удуртукчузу. Ол чавырлыышкынче бүзүрелдии-биле чүткүп, ядролуг дайынны болдурбас дээш демисежип турар деп «Оксидентл петролеум корпорейшн» компанияның директорлар чөвүлелиниң даргазы болгаш президентизи **А. Хаммер** чугаалаан. АКШ биле ССРЭ-ниң аразында харылзааларны чогумчалыг болдурарының үези шагдала келген.

Совет Эвилели чугаалажыышкыннарга, харын чугаалажыышкыннар боорда, деңбайдалга болгаш бир дөмей айыыл чок чорукка үндезилеттинген, ак сеткилдиг чугаалажыышкыннарга бодунуң белеңин бадыткаан деп **«Вашингтон пост»** солун бижээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Совет Эвилелин кыжаныышкыннар-биле коргудуп шыдатпынмас, ооң камгалалы ыяк, быжыг-даа — деп, медеглээн.

Индияның даштыкы херектер министри **П. В. Нарасимха** Делиге ээп чедип келгеш, Ю. В. Андроповтуң удуртулгазы-биле чорудуп турганы ындыг политиканы уламчылаарынга Совет Эвилелиниң быжыг шиитпирлиин Москваға тургаш, билдивис деп медеглээн. Ол дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко билдингири-биле медеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары совет удуртулганың политиказының өскерлиш чок, быжыг үргүлчүлелин онзалап айыткан деп англи **«Таймс»** солун бижээн. Совет Эвилели кижи төрелгетенни дайын кыжаныышкынындан чайладыр, делегей байдалын экижидер дээн күженииишкиннерин черле кошкатпас деп француз **«Юманите»** солун бижээн. **«Унзере цайт»** (ГФР) солун К. У. Черненконуң партияның удуртукчу өөзээ — СЭКП ТК-ның Политбюрозунга хөй чылдарның иштинде үре-түңнелдиг ажылдааның, хөй талалыг калбак билиглииниң, партияга болгаш күрүнеге удуртукчу ажылдың улуг дуржулгалыын онзалап демдеглээн.

Кипрниң солуннары, радиозу болгаш телевидениези СЭКП ТК-ның Пленумунуң болганының дугайын калбаа-биле дыңнаткаш, тайбыңның болгаш янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи политиказынга шынчы чоруку К. У. Черненконуң чугаазында бадыткааның демдеглеп турар.

«Замбия дейли мейл» солун К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгааныңга хөгжүп эгелеп турар чурттарның байыр чедирип турарын демдеглээн.

Латин Американың улустары империализмниң агрессчи күштериниң угаан-медел чок, авантюрисчи үулгедиишкиннерин принципиалдыы-биле сойгалап илереткени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга өөрүп четтирип турарын Венесуэланың Компартиязының чиңгине секретары **Хесус Фария** чугаалаан. Боо-чепсекти АКШ-тың бурузу-биле эндере бүдүреринге удур моон-даа соңгаар демисежиринге, ядролуг кыжаныышкынны узуткаарының, чер кырынга тайбыңны быжыглаарының принципиалдыг шугумун барымдаалаарынга, СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң быжыг шиитпирлиинге олар байыр чедирип турар.

(СЭТА).

Буржуаз күрүнеде чоннну базарының каржы чепсээ болуп турар каржы күштүг дерзин ажыглаары, тудуп хорутдаашкыннар болгаш истеп-сүрүүшкүннер-биле чоннуң үнүн боогдап шыдавастар...

Барыын Германияның девискээринге америк «Першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны тургузарын чөпшээреп берген ГФР-ниң чазааның чонга удур политиказын Германияның Федеративтиг Республиказының чонунуң хөй нуруузу буруу шаап турар. Америк ядролуг чаа ракеталарны ГФР-ниң болгаш Барыын Европаның өске-даа чамдык күрүнелериниң девискээринде тургузуп турары чүгле Европага эвес, харын-даа бүгү делегейге тайбың херээнге шыңгыы кыжаныышкын болуп турар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Бир чагааның изи-биле

АҢАА-ЛА ДУЖААП БОЛУР

Ырак Мөңгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суурдан көдээ бижикчи Көк-оол Куулар «Шын» солун редакциязынче бижээн чагаазында мындыг одуруглар бар: «Көдээ суурлардан, район төптеринден ажыл-албан аайы-биле сургакчылаан, хуузунда-даа чоруктуг кижилер республика найысылалы Кызыл хоорайга бо-ла келир. Орук кижизи аалчылар бажыңнарынга баарга, чамдыкта өрээл чедишпес болур. Чон бо хире аргыжып турда ындыг болуру база чөп. Аңаа чурттап тургаш, чемге ажыглап турганы сүт, кефир, сливки, газтыг суг садып ишкен, шил саваларны буфетке дужаарга, албас болгай. Хоорайның магазиннеринге барып дужааптар үе чамдыкта тывылбайн баар, далаш, дедир чоруур-даа апаар таварылга турар. Ам канчаар боор, ол саваларны чурттап турган өрээлге каапкаш чанар ужурга таваржыр...»

«Шил саваларны буфетке дужаарга албас...» Ол айтырыг-биле Кызыл хоорайның ниитиниң чемненилгезиниң трезинге, аалчылар бажыңнарында буфеттерге четкен бис. Мындыг шил саваларны канчаар хүлээп ап турарыл?

Ниитиниң чемненилгезиниң трези хоорайда аалчылар бажыңнарының буфеттеринге сүттү, кефирни, сливкини болгаш эзиртпес суксуннарны ында чурттап турар кижилерниң санынга четчир санныг кылдыр киирип турар. Ол чүүлдерниң шил саваларын дедир маңаа-ла хүлээп ап турар, ынчангаш артык сава үнмес болганындаң, хоорайның магазиннеринден садып алдынган продукцияның куруг савазын маңаа артыкка хүлээп алыр арга чок, хүлээп алыр дээрге-даа аңаа акша-хереңги-даа көрдүнмээн, ону шыгжаар шөл чедишпес. Ол шил саваларны хоорайның магазиннеринде, ону хүлээп алырынга тускайлаан черлерде ап турар дээрзин чугаaладылар. Ындыг болганда, аалчылар бажыңынга келген кижилер ооң буфединден садып алган сүдүнүң, кефириниң савазын аңаа-ла дужаап арга бардыр. А ону магазиннерден садып алган болзуңарза, аңаа барып дужаар апаарын буфет ажылдакчылары тайылбырлады.

Аалчылар бажыңнарынга, автовокзалга, аэропортка болгаш хөй-ниитиниң өске-даа черлеринге шил савалар бо-ла артып калган чыткылаар, чамдыктары үндүр октаттына-даа бээр болгай. Камналга — хүннүң чугула айтырыы. Ындыг болганда, шил сава хүлээп алыр пунктуларның ажылын чер болгаш чурумчудуп, оларның ажылын доктаамалчыдары күзенчиг.

А. ДАРЖАА.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

ПРАГА. Брно хоорайда «Агрозет» үлетпүр каттыжышкынының коллективи күш-ажылды организастаарының бригада хевирин калбаа-биле ажыглап турар. Ол арганы ажыглааны күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Үлетпүр каттыжышкынының составынга кирип турар «Зетор» деп трактор тудуунуң заводунуң кол конвейеринге бригаданың бот-орулга-чарылгалыг аргазын баштай шенелде кылдыр ажыглап эгелээн турган. Аңаа 270 ажыг ажылчыннар киришкен. Чаа арга-биле олар ажылдавышаан, улуг чедиишкиннерлиг болган. Чижээ, эрткен чылдың баштайгы чартыында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мурнуку чылдың ол үезинге деңнээрге, 30 хуу бедээн. Продукцияны үрей кылыр чорук чайлаттынган.

Заводтуң специалистериниң санап көргенин ёзугаар алырга, шенелдени чедиишкинниг чорутканының түңнелинде материалдыг болгаш саң-хөөнүң улуг камналгазы чедип алдынган. Моон мурнунда чылдарда продукцияда чедир кылдынмаан чүүлдерни эдеринге ажыл шагындан дашкаар ажылдааны дээш хөй төлевирни үндүрүп турган. Ам ындыг чарыгдалдарны болдурбас апарган. Камнап алдынган бүдүн-чартык миллион крон акшаны бүдүрүлгениң шаңнал фондузунче шилчиткен.

МООЛДУҢ ДЕМИР-ОРУКЧУЛАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моолдуң, каң оруктарының ажыл-ишчилери чаа чылдың баштайгы айларын шалыпчы күш-ажыл-биле эгелээннер. Поездилерни график ёзугаар чигези-биле хүлээп алгаш, чорудуп турар. Республиканың демир-орукчулары бо чылын улус ажыл-агыйының 40 миллион тонна ажыг чүъктерин хереглекчилерге чедирер сорулгалыг. Пассажир аргыштырар болгаш улус ажыл-агый чүъктерин сөөртүр ажылдарның хөй нуруузу Улан-Баторнуң демир-орукчуларының үлүүнге онаажып турар.

Улан-Баторнуң демир-оруунуң интернационалчы коллективи чедиишкиннерин чүгле быжыглаарынче эвес, харын-даа улам бедик көргүзүглерни чедип алырынче чүткүп турар. Ол дугайын 1984 чылда коллективтиң социалистиг хүлээлгелери тодаргай бадыткаан. Моол Арат Республиканың тургустунганының 60 чылынга болгаш япон эжелекчилерни Халхин-Голга чылча шапканындан бээр 45 чылынга алдар кылдыр чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле беш чылдың дөрт чылдарының даалгаларын хуусаазындан 20 хонук бурунгаар күүседир, локомотивтерниң хонукта бүдүрүкчүлүүн бүдүн чартык катап бедидер сорулга салдынган.

Совет Эвилелиниң демир-орукчуларының байлак дуржулгазын өөрениринче, шиңгээдип ажыглаарынче улуг кичээнгейни моол өңнүктер угландырып турар. Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкини моол демир-орукчуларының ортузунда улам-на калбарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукция бүдүрерин көвүдедир, шынарын бедидер сорулга-биле бригада хевирин калбаа-биле ажыглаарын МАР-ның демир-орукчулары шиитпирлээн.

(СЭТА).

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ҮНҮ

Ахмед МАМЕДОВ, азербайджан шулукчу.

КОММУНИСТ

Сеткил-чүрээ ам-даа чалыы
Сезен харны шагда ашкан ирей бар ийин.
Сүме херек апарганда,
Чүгле аңаа дуза дилеп чеде-бээр мен.
Ооң сөзү— чөптүг, шыныг,
Ооң көрбээн, билбес чүүлү черле турбас.
Кышкы орду, рейхстаг дээш
Кырганывыс намдар оруу—шупту төөгү.
Сүме чагыы шупту херек.
Чүрекке дээр топтуг сөстүг, сеткили ак
Болшевик боон бутка туруп,
Болат каң дег солдат болуп тулчуп чорааи.
Дайын чепсээ чыдазын ол
Тайбың өйде хүүрекке солуп алган.
Сумгантке завод тутчуп,
Чүртүп каастап, эки херек кылып келген.
Ындыг кижээ ким-даа болза,
Ынанмышаан өөгейип каар, дөзексей бээр.
Кижилерниң холда шагын
Кремльдиң шагы-биле деңнээрин дег,
Хоочун, ыдык өгбевиске —
Коммуниске чуртталганы деңнеп чор мен.

Азим СУЮН, узбек шулукчу.

МЕҢЭЭ ДЫЫНМАС

Хугбайыраан
хомудал-даа
меңээ дыынмас,
Хуу-салым
калчаазы-даа
өзеп хоржок.
Чүрээмдиве
хөме салган
согуг безин
Чүмү-биле
экирбээн бол,
дүжүп бербес.
Шагдан тура
амгы шагның
беднинге дээр
Шак бо, эрээн
делегейге,
чуртталгага
Ынак-тыр мен,
ыры дээнде
«хоптаам» дендим
Ындыныалдыр
чаңгыс ол-ла
шона каапкар.

ТЫВЫЗЫКТАР. ТЫВЫҢАРАМ

Оттан артык от,
Ол-ла бодунда.
Чырыктан артык чырык,
Шынап бодунда.
Шарыы чок—
Частыычал,
Дүрүү чок —
Дүрлүүчел,
Эскербеске
Эдир чаанга дөмей.
Топтаваска
Доң чагга дөмей,
Дүрээзүү
Дүк-ле,
Көөрге
Хөвең-не.
Кижи келген ышкаш,
Кизирт-казырт кынды.
Халып келген ышкаш,
Казырт-кизирт кынды.
Доңмасты
Доңурду,
Доңургаш
Дошталдырды,
Дошталдырташ
Чара тепти.

О. ДАРЫМА.
чыып бижээн.

ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ҮНДЕЗИНИ — ЧОННУҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЗЫ

(Америк журналист Майк Девидоунуң «Москвага демдеглелдеринден»)

Бүгү совет республикаларның барык шуптузунга четкен мен. Кыдыккы Соңгу чүкке, Ыраккы Чөөн чүкке, Ортаа Азияга ооң мурнунда хожудаңгай чораан улустарның бүгү-ниити эртемниң болгаш культураның бедиинче депшилгезин көрдүм. Ол чүл дээрге совет ниитилел болгаш чазак национал айтырыгны шиитпирлээрде дарладлың болгаш ылгай көөр чоруктуң бүгү хевирлерин чок кылырын кол эге үндезин кылдыр тургускының ачызында чедип алдынган. Чогум-на ындыг чүүлдерни бистиң чазаавыс хүлээп көрбейн турар. Сайзыраваан турган республикаларга немелде чиигелделерни болгаш эргелерни тывыскан. Ол артык эргелерге ким-даа удурлаймаан. Орус кижилер хааннып чазактың кедергей дарлап турганы улустарга амгы хөгжүлдеге эң таарымчалыг аргаларны тургузары дээш кандыг-ла бир талазынга боттарын кызамдаарынга безин чөпшээрешкени кайгамчык чаагай чижек.

ССРЭ-ге чурттап тура, дыка-ла хөйну көрген, билген мен. Сөс кырында демократия биле херек кырында демократияның аразында ылгалды медереп билдим. Ол дээрге ийи социал тургузугларның аразында американнарның бидип чадап турары кол ылгал ол-боор. «Демократияны» бистиң билип турарывыс болза, хуралсуглаага, солун-сеткүүлге сөс октажып, маргылдаа үндүрери ол-ла болгай. Бистиң хоойлужудулга органнарывыстың палаталары дээрге алгыш-кырыш, сөс тулчуушкуннарының чери-ле болгай. Таарымча чок байдалдарны бисте ышкаш хөй шинчилеп, бижип турар чурт чок. Ынчалза-даа оортан кандыг-даа эки түңнел чок.

Ажык-бончаа сүрген бистиң солун-сеткүүлдериң журналистери Дээди Советтиң сессияларының эртерин шүүмүүлээп турар. Ким хөйну чугаалаптарыл? Оларны чогум-на бо талазы сонуургадып турар. Ынчаар ап көөр болза, бистиң сенадывыс болгаш конгрезивис тиилелгени дораан чедип алыр. А совет кижилерге (американнарга база ындыгла болур болза эки ийик) чоннуң эрге-ажыынга ким хөйну кылып турарыл деп айтырыг сонуургавчыр.

Чаңгыс-даа совет орган чер-чер Советтеринден эгелээш Дээди Советке чедир, школалар санын кызырарынга, башкыларны ажылдан үндүрериңге, библиотекаларны, уруглар садтарын, яслилерни, кадыкшылга төптерин хаарынга чедирер чаңгыс-даа ындыг доктаал-шиитпир, хоойлу үндүрүп көрбээн. Чаңгыс-даа совет суд национал эвээш санныг улустарның эргелерин үреп көрбээн.

Сөстүң болгаш ажыл-херектиң карышпазын анаа-ла бир шоодуг кылдыр хуулдурган бистиң буржуаз ниитилелге ындыг хоойлуларны чүгле хүлээп ап турар, а харын ону «чаагай чоруук» кылдыр көргүзерин кезээде кызыдып турар болгай.

Бүгү кижилерни сеткилинге тааржыр ажыл-биле хандырар дээш, бедик мергежилдиг халас медицина дузазын магадылавышаан, кижилерниң кадыын камгалаары дээш, дээди эртемге чедир халас эртем-билиг чедип алыры-биле хандыртының турар чоннуң культура деңнелин бедидери дээш, эң эвээш хөлезилиг чаагайжыттынган оран-бажың-биле хандырар дээш, кым эң хөйну кылып турарыл деп чүвени бодап көөр болза, кайы система эң демократтыг боон турарынга чигзинигр артпас.

Совет Эвилелинде демократияның үндезини — чоннуң эрге-чагыргазы.

ССРЭ Конституциязының 104 үүлүнде: «Депутат бодунуң бүрүн эргелерин, будурулге болгаш албан-хүлээлге ажыл-чорудулгазын үспейн боттандырар» — деп бижээн. Бо бөдүүн сөстериң утказы дыка-ла ханы. Дээди Советтиң депутадының демдээн хөрээнде кадаан гидростанция тудугжуларын, заводтар ажылчыннарын, тараажыларны көөрген кезээде адаарагаар мен. Олар Совет чүртүү чогум-на күшажыл кижилери — будурулгеде, эртемде, культурада шүүт дөрт ажылдап турар кижилер башкарып турар деп чүвени херечилей бээр.

Бистиң сенадывыста чаңгыс-даа ажылчын чок. Төдээлекчилер палатазында алды санныг ажылчын санаттының турар, а херек кырында олар шагда-ла ажылчын адын чидирген болдур ийин. Оон өске кымнар бар ийик? Корпорацияларның 215 болчукчулары, 81-и банкирлер болгаш хөрөнгитеннер. Сенатта ол санаар 65 болгаш 13 кылдыр хуваттынган.

ССРЭ Конституциязының ол-ла үүлүнде депутат эрге-хүлээлгелерин күүседип турган депутатка кол ажылдап турар чериниден ортумак шалыңын төлээр деп айтыкан. А бистиң палата төлээлекчилериңге болгаш сенаторларга хамаарыштыр чугаалаар болза, ол хүлээлгелер оларның орулга алыр, ажык-кончаа сүрер аргазыдыр. Конгресс жежүүнү чылда 57,5 муң долларны алыр, ол дээрге оон орулгазының үгүле чамдыдыр. Америк үндүрүг төлекчизиниг ындыг «орулга» чылда 400 муң доллар каражка боон хуулар.

Москвага доктаамал корреспондентилеп тура чурттап турганым Ленинград проспектизинге 26 дугаар бажың чанында ам келгеш, улуг тынар мен. Хостуг, шөлээнин үүү дээр. Кудумчуга дерзии дүржоктар халдап кээриндеи кортпас сен, ажыл чок артарындан кортпас сен, эмнедиги улуг өртектиг болур деп кортпас сен, сөөк-язы ылгай бээр деп вортпас сен. Бөгүнгү хүн, даартагы хүн дээш коргуушкун мында чок.

Ырак эвоете чем магазинииге кире бердим. Маңаа хөй катап кээп турган болгаш, шуптузун билир мен. Бопутур чаактарлыг, славян шинчилиг калбак арында карактар мээнии-биле үткүжүп кээрге, ону дораан тынып кааптым. Ол дээрге алды чыл иштинде маңаа чурттап турумда, меңээ колбасаны, быштакты кезип, килдеп берип турган садыгжы Катя-дыр. Ол мени база таныш калды.

— Аянныг апарганывнарны!— деп, ол өөрүп чугаалааш.— Каяа чордунар, мурнуу чүкке бе?— деп, айтырды.

— Чок, эргим Катя! Шыны-биле чугаалаар болза, мурнуу-даа, соңгу-даа, чөөндаа, барыын-даа чүктерге чорбадым! Мен дыка-ла талыгыр ыракка, өске делегейге чордум, ону география талазы-биле тайылбырлай албас бис!

Ийи делегей. Мен ооң кайызынга-даа чурттадым. Бодумнуң өскен-төрээн чурттумга баргаш, ёзулуг кижизиг амыдыралды дораан сакты бээр-дир мен. Ам мырыңай чаш, чалыы чылдарымның Бруклини. Нью-Йоругу чүге мындыг чүвел деп шыжыгып, киленнеп турар апарган мен. Ол килең дам өзүп, китеп орар.

СССР-ниң 60 чылынга тураскаады үнген «Өңнүктерниң үнү» деп номдан.

Чадаанаңың Культура бажыңының директору Анна Дамбаевна Мандан-Хорлуу школачы чылдарындан эгелеп, уран чүүл көрүлделеринге киржип турган. Минусинскиниң культура-чыры-дыышкын училищезин доосказ соонда, ол уран чүүл удуртукчузу болуп, элээн үр ажылдаан. Ол үениң дургузунда дыка хөй танцыларны тургускан.

Район эмнелгезинде танцы бөлгүмүн ол ам үш-дөрт чыл удуртуп турар. 1981 чылда медицина албан черлериниң коллективтериниң республика көрүлдезинге бот-тывынгыр артистер тиилекчи болган.

ЧУРУКТА: район эмнелгезиниң эмчи сестралары «Аяк-Шай» деп танцыны күүседип турары.

СОНУУРГАКТАРГА

Поварга медальдар

Олимпий оюннарынга чүгле спортчулар киржир дээр болза, ол частырыг болур ийик. Ол дээрге хөй-хөй мергежилдиң кижилериниң шыңгыы шылгалдазы: тренерлериниң, эмчилериниң болгаш поварларның... Амданныг, хоолулуг эртенги, дүштеки, кежээки чем чокта кандыг рекордтар турар боор?

— Чээрби беш чыл ажыг поварлап тур мен — деп, Олимпийжи сууржугаштың поварларының бирээзи Петко Поваиович чугаалаар. — Мактанмас мен, шыны херек, менде база медальдар бар, ынчалза-даа олар олимпийжи эвес. Поварларның делегей конкурстарынга мээң кылганым блюдолар он дөрт алдын медальдарны чаалап алган. Чоокта чаа Венага болган конкурска кулинарларның дээди шаналы — «Алдын серээ-биле» шаңнаттым. Олимпийжилер чемгерери меңээ улуг алдар. Амдыызында ким-даа хомудал киирбейн тур. Олимпиаданың киржикчилериниң болгаш аалчыларының чемге хөөнү кажаңгызы дег тергиин эки, спортчу-дур дээрзин хөглүг бөрзекчигеш Вучко бадыткап турар.

* * *

«Кошево» стадионда коңчуг улуг «хувада» олимпийжи чалбыышка бүгү Оюнар дургузунда чүс тонна пропан—кывар газ хереглеттинер деп санаан.

* * *

Японияның садчылары Олимпиадага белек кылдыр Токиодан самолёт-биле 120 черешня өзүмнерин чорутткан. Оларны олимпийжи хоорайның парыгымда олуртткан.

* * *

Сараевожуларга болгаш Оюннар аалчыларынга Герцог-Нови дээр югославтар хоорайның чурттакчылары солун белек чогаатканнар: чаңчыл болган чечек делгелгезин олар ак Олимпиаданың төвүнге эрттирер деп шиитпирлээннер.

* * *

Хүнде-ле телефон-биле алды муң ажыг чугаалажыглар. Олимпиаданың кол харылзаа төвүнүң «чүгү» ындыг. Олимпийжилерниң эргезинде 100 телефон кабиналары ажылдап турар.

Чүгүрүк Моника

Зальцбургтан келген он ийи харлыг Моника Фриш Австрияга болган марафон чарышка чемпионнаан. 42 километр 195 метрни маңнап эрткеш, ол могап турбаан, эрес, хөглүг чаңын салбаан.

Моника спортчу өг-бүлеге төрүттүнген, ынчалза-даа ооң-биле адазы-даа, иези-даа, ийи акызы-даа деңнежип шыдаваан. Он ийи харлыг спортчуну эмчилер ховар кижи деп санааннар.

Кофе херек бе?

Густав III (1746-1792), швед хаан, кофени хоран деп санап чораан. Бодуюң бодалдарын шынзыдар дээш, бир аар кем-херек үүлгедикчизин чүгле кофе ижер кылдыр шииткен: «Өлгүженге чедир кофени хүннүң-не иш!»—деп чарлык болган. База бир кем-херек үүлгедикчизин эккелдиргеш, аңаа чүгле шай бээрин дужаагаи. «Шенелдениң» күүселдезин хынаары-биле ийи эмчини тургускаш, кофе, шай ижикчилериниң кайызы мурнай өлүрүн хыназын дээн.

Бир дугаарында эмчилер өлген.

Ооң соонда хаан өлүрткен.

...Кофе ижип өлзүн деп шиитккел алган кижи 83 харга чедир чурттаан...

Бо төөгүүнүң соонда безин Швецияга кофе ижерин ийи катап — 1816 база 1822 чылдарда хоруп турган

Н. КОЛПАКОВ.

ПАГАЛАР ЧОКТА ХОРЖАК

Парижте ресторанга пага буду чагыдып алгаш, амданнаныл, чил орган кижи ооң кайын келгенин эки-ле билбес. А ол ховар чемни Барыын Европаже Индиядан азы Бангладештен экжеп турар. Индилзда оларны дуне фокарь чырыынга тидар. Дириг пагаларны шоодайлааш тускай будурулгелерже чорудар. Аңаа оларны дус эзилдириинге суп каар, чаагай чем белен болганы ол. Сөөлгү үеде индий биологтар ол араатанзыг тывыш ажылын соксадырын негеп турар апарган. Чүгле оларны кээргээш-даа эвес. Рис шөлдериниң миллионмиллион пагаларны тудуп алпаарга, аңаа ымыраалар кедергей көвүдээр болган. Пагаларны хөйу-биле тудуп турар штаттарда малярия аарыы өөскүп турар апарган.

ХОНАР ЧЕР ЧОГУНДАН

Гронингемде (Голландия) шагдаа салбырының чоогунда магазинниң соңгаларын кежээнин-не бир кижи буза шаап турар апарган. Садыгның эзлери шагдааларга чугаалап пат болган. Адак соонда чурум тудукчулары кемниг кижилерни тудуп алган—оларды дезер деп безин орадашпаан. Чурум үрекчилерин 6 шак дургузунда олурары-биле кара-бажыңче чорудупкан. Голланд хоойлу дүгаар соңга бызарга торгаар хемчег ындыг. Ынчалза-даа соңгалар бузулбушаан. Хулиганнар чүге ындыг «хедер» чоор деп айтырыг тургустунун келген. Ооң чажыды бөдүүн болуп-тур. Соңгаларны ажыл чоктар буза шаап турар болган, чүге дээрге олар бажың чогундан кара-бажыңга хонуп, удуп ап турганы ол.

СООДУКЧУДАН ДОШ ДЭЭРЕ

Японияда бажыңга ажыглаар электри техниказын хөлөң будурүп турары билдингир. Ынчалза-даа дыка хөй японнар соодукчу орнунга дош ажыглаар, ону хуу садыгжылар экжеп берип турар. Рис савадынга канныы сүргей ораап каан дош сөөртүп чоруур рефрижераторларны Токионуң кудумчуларында бо-ла көрүп болур. Чолаачы сүүр баштыг илбек-биле улуг дошту сөөртүп үндүрүп келгеш, хереглекчиниң айтып берген хемчээлин ёзугаар дошту үзе хирээлеп бээр.

Үнүп орар хүн чуртуңуң улузу продуктуларны «шынз» дош кырынга салып каарга эки кадагалаттынар дижирлер.

УРАН-ЧЕЧЕН ТОКТАК-ООЛ

Амыдыралдан чугаа

1947 чылда Кызылга партия школазынга өөренип турган, дыштанылга үезинде Кызыл-Мажалыкка чеде бердим. Культура бажыңга кире бээримге, кижи шуут сыңыпшас. Ында аңгы-аңгы сууллардан келген уран талантылыг кижилер чыглып келген. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмнериниң киржикчилериниң аразында ырлаар, хөөмейлээр, игилдээр, танцылаар кандыг кижи чок дээр. Оларның аразында шидилде көрүлде чоруп турар болду.

Хөй кижиниң аразындан Алаш чурттуг Күжүгет Санчы-Мидипович Токтак-оол ылгалып турган. Ол тоолдаар, тывызыктаар, шүлүктээр, чечен чугаалар номчуур кижи. Күүседип турар чүүлдерин база боду чогаадыр. Ынчан назыны элээн барган, алдан хар ажа берген турган. Чыылган улус «Токтак-оол келген-дир» дижип, сонуургааны аажок, ойу долганып алган, тоол азы шүлүк номчуп бээрин дилээн турарын эскердим.

Токтак-оол деп кымыл ол? Байларга холечиктеп чораан ядыы арат. Феодалдарның хөрөнгизин хавырган соонда дузаламчы алган. Алашка баштай МЧАЭ, ооң соонда «Кызыл сылдыс» колхозту тургузарынга ол үлүүн киирген. Үлегерлиг колхозчу он ийи уругларның адазы турган. Күжүгет Санчы-Мидипович аар-берге амыдыралга дадыккан, кээргээчел сеткилдиг, бөдүүн, чугаакыр кижи. Ада-өгбелериниң аас чогаалын ол эки билир. Ол байлак эртинени кадагалаар, аныяк өскенге дамчыдар херекке улуг үлүүн киириштирген.

Ынчан ол шилилде үезинде чон ону катап-катап дилеп турганын сактыр-дыр мен. Тоолдарыны кончуг чечен ыдар. тывызыктарының сагынгыр. мергенин чүү дээр. Ооң чугаазы безин шүлүк аянныг дыңналыр.

Самдар чолдак тонуг,
Чалчай алгы саадактыг,
Чамык-былда боолуг,
Чалбак кара таалыңныг,
Кара дазыл аяктыг,
Хадың урузу калгактыг,
Чалгай пашта шайын
эскеш,
Саңын салгаш, чажыын
чажып,
Эзрээрген таңдызынче
Эргий көрүп чаныш орган

— деп, аңчы кижиниң дугайында тоолун ол ынчаар эгелээн чүве.

Үлегер домактар, дүрген чугаалар, баштактаныштыннар белен чүве дег, чугаа бүрүзүнге хереглеттинер ындыг чечен кижи. Оларның чамдыызы мындыг:

Дазыл дег мыйыстыгдан
Тавак дег хинигден
Чара кагар чилиглигден
Чара кезер чаглыгдан...
Узун хемни кыскалат,
Бедик артты чавызат.
Чораан ботка човулаң чок,
Чорткан аътка соодуг чок...

Артистер дег уран-чечен күүсеткен авторну дыңнаан улус шуут таалап калган олурганнар. Токтак-оол соксаар ужур-даа чок. Октябрьгайның бергези ол бе, орус боомнуң дегбези ол бе дээш, ол хемни куду кужаранчыг кылдыр ырлап бадып орган аңчының үнүн оттүндүр балыра каапты.

Таптыг өөреткен болза, оон улуг чогаалчы-даа үнүп болдур турган. Чон аразында ол дег талантылыг кижилер хөй болдур ийин. Ынчангы көрүлдеге Тываның улустуң чогаалчызы Степай Сарыг-оол киржип чораан. Ол Күжүгет Санчы-Мидиповичиниң чогаалдарын ёзулуг чончудур деп, долгандыр турар эш-өөрүнге чугаалап турганын дыңнаан мен. Ол үеде чаа бижип эгелеп чораан Салим Сүрүң-оол база орта чоруп турганын сактыр-дыр мен.

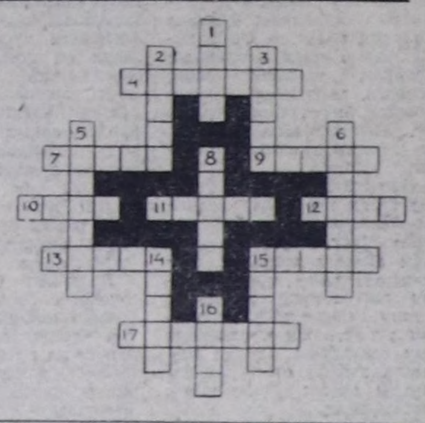
Кызыл-Мажалыкка болган талантылар көрүлдезиниң соонда, 1947 чылдың июль 6-да үнген «Шын» солунга Күжүгет Токтак-оолдуң «Арат мен» деп түүлүн парлаан. Үжен чылдар эрткен соонда, номчуурга солун болуру чугаажок.

АРАТ МЕН

Адымны Токтак-оол дээр,
Адам ады Санчы-Мидип,
Алыс шаандан чурттап
келген
Аңгы төөгүм арат мен.
Шыдаякты шыйыптадым,
Чолалыгны чонуптадым.
Будүштүг, туруштуг
Бүрүн будун чуртум-дур.
Алаш суу акса-акса,
Аксы барып Хемчик
кирген,
Улуг-Хемде каттышкаш.
Ужу барып кайда барган.
Таваар оожум батса-батса,
Далайдыва кире берген.
Улуг-Хем-даа орук истиг,
Ужур-чурум уштуг-баштыг
Чазак-намның ужуру-даа
Чаңгыс аайлыг чурумнуг.
Чадыы-буурай араттарның
Чаалап алган эргези шын.
Шиим часпас, оруум
часпас
Чиңгине ядыы арат мен.
Төрө дүжүмеди чорбадым.
Дөрт ён чиизе кадавалым.

М. ОНДАР-ООЛ.

КРОССВОРД

УЗУН ДУРГААР: 1. Тывада хөл. 2. Дарганың херексели. 3. Кижиниң органы. 5. XVIII векте болган тараачынарның тура-халыышкынының баштыңчызы. 6. Улустуң аас-чогаалының бир хевири. 8. Үнелиг чүүл. 14. Тывада совхоз ады. 15. Херээжен кижиниң каасталга херексели. 16. Кургап калган ыяш.

ДООРА ДУРГААР: 4. Мурнуу-Америкада хоорай. 7. Азырал мал. 9. Тыва чем. 10. Тыва фамилия. 11. ССРЭ-де хем. 12. Нация. 13. Орус чурукчу. 14. Чылгычының херексели. 17. Куш ады.

Э. СААЯ тургускан.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.45—Гимнастика. 9.00 —Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.15—«Буратинонуң делгелгези». 9.45 —«Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 9.55 — «Утпаан сен бе, эш...» 11.00 — XIV олимпийжи оюннар. 13.30 —Тележурнал. Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ниң төлевизелин чугаалажыл тур бис. 14.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 —«Дем каттыжышкыны». тележурнал. 16.00 —Документалдыг телефильм (ВУР). 17.00 —XIV олимпийжи оюннар. 18.00 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.30 —Мультфильм. 18.40 —«Обкомга келген чагаа». «Ол-ла черинге шиитпирлээр» деп болук дамчыдыллгадан. 19.40 — «Капитан». Уран-чечен фильм. (Франция). 21.00 —«Ye». 21.45— XIV олимпийжи оюннар. 22.30 — Фильм-концерт. 23.00 —XIV олимпийжи оюннар. 00.00—00.10 — Чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.20 —Агрономнар И. Дергунов биле И. Лазаревтиң дугайында документалдыг телефильм. 8.50 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.20 — Литва телестудиязының программазы. 10.45 — Фильм-концерт. 11.45—Мультконцерт. 12.25 — «Геронтиустуң дүжүү» деп оратория. 14.15 —Аныяктарга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 17.00— «Академик Беляев». 17.10 — «Кинопанорама». 18.55 — Делегей болуушкуннарының допчулалы. 19.10 — Документалдыг телефильм. 19.30 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00— «Ye». 21.45 — «Верий кварталының аялгазы». Уран-чечен фильм. 23.20 — 00.20 —В. Маяковскийниң шүлүктерин РСФСР-ниң алдарлыг артизи Я. Смоленский номчуп күүседир.

ағаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге чуга хар чаар. Дуне агаарның температуразы 35—40, чамдык черлерге 20—25 градус соор. Хүндүс 24—29, чамдык черлерге 13—18 градус соок болур.

Автоорукгарга көстүүр эки.

Кызылга чуга булуттаар, Дуне агаарның температуразы 35—37, хүндүс 24—26 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Если враг не сдается» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чужая пятёрка» 9.00, **«Через тернии к звездам»** 11.00, 14.40, **«Клятвы и обещания»** 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Конец бабьего лета» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Провал операции «Большая Медведица» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң шиитпирни ёзугаар хоорайның чурттакчыларын эът продуктулар-биле садыг дамчыштыр хандырылгазын аъш-чем садыныңмагазинеринге баш удуур чагыглар-биле кылыр. 1984 чылдың бирги кварталында эът продуктуларынга чагыглары бажың эргелелдеринге 1984 чылдың февраль 25-ке чедир кылдырар. Февраль айның чагыгларын магазиннерге бээри 1984 чылдың март 1-ге чедир доостур.

Февраль айның ажыглаттынмаан чагыглары март айда күш чок болур.

1984 чылдың февраль 19-та, воскресеньеде, хүндүсүнүн 14 шакта Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга лекция болур. Оон темазы: «Совет-америк харылзаалар». РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору, экономиктиг эртемнериниң кандилады В. Д. Баранов (Москва) лекцияны номчуур.

Залче билеттерлиг кирер. Билеттерни ында садып турар.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысаалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий жи амыдырал болгаш үлетпүр кылдыстериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60 культура кылдызының 2-23-54 көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2058.

Тыва АССР-ниң Нэш үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00278.